

'Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Avrupa Aracı
(DIHAA) kapsamında desteklenmektedir

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE ENGELLİ KADIN El Kitabı

ENGELLİ KADINLARA HAK TEMELLİ AKTİF DESTEK PROJESİ

ENGELLİ
KADIN
DERNEĞİ

AKDAM

**Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Avrupa Aracı
(DİHAA)
kapsamında desteklenmektedir**

**Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Engelli Kadın
El Kitabı**

*Engelli kadın ve kız çocuklarının her türlü ayrımcılıktan, sömürüden uzak, eşit ve özgür bir
yaşama sahip olması için...*

Yazan/Derleyen

Arzu ŞENYURT AKDAĞ

Gizem TANAY AKSAÇ

Nurcihan TEMUR ŞİMŞEKCAN

Özlem KARA

Ankara, Nisan 2016

Ayrımcılık: Engelli Kadınlara Hak Temelli Aktif Destek Projesi

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Engelli Kadın El Kitabı

Engelli Kadın Derneği

Yazan/Derleyen

Arzu ŞENYURT AKDAĞ

Gizem TANAY AKSAÇ

Nurcihan TEMUR ŞİMŞEKCAN

Özlem KARA

Destek Verenler:

Fatma KÖSEOĞLU GÜLDAL

İdil Seda AK

Mine EGBATAN

Nilgün KARACAOĞLU

Yazışma Adresi:

Meşrutiyet Mh. Atatürk Blv. No:105/515 Kızılay, Çankaya – ANKARA

Tel: 0549 3623150

Faks: 0312 3623150

www.engellikadin.org

engellikadindernegi@gmail.com

Ön ve arka kapak tasarımı:

Tufan ŞİMŞEKCAN, Atom Film

Dizim:

Kurtuluş KARAŞIN

Matbaa Bilgisi

Her hakkı saklıdır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Kitabın bir kısmının veya tamamının çoğaltılması için Engelli Kadın Derneği'nden izin alınması gereklidir.

“Bu doküman ‘Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Avrupa Aracı (DİHAA)’nın mali katkısı ile hazırlanmıştır. İçeriğe dair sorumluluk bütünüyle Engelli Kadın Derneği'ne aittir ve bu içerik hiçbir şekilde AB Delegasyonunun görüş ve tutumunu yansıtmaz.”

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	4
------------	---

I.BÖLÜM: AYRIMCILIK VE ENGELLİ HAKLARI

Ayrımcılık.....	5
Ayrımcılık Nedir?	5
Ayrımcılık Türleri.....	7
Doğrudan Ayrımcılık.....	7
Dolaylı Ayrımcılık.....	8
Makul Uyumlaştırma	9
Taciz.....	10
Çoklu Ayrımcılık	11
Dolayısıyla Ayrımcılık.....	11
Mağdurlaştırma.....	11
Geçici Özel Önlem	12
Ayrımcılığı Nasıl Tespit Ederiz?	12
Ayrımcılık Suç Mu?	14
Ayrımcılık Karşısında Başvurulabilecek Yollar Nelerdir?	16
Engellilerin İnsan Hakları.....	18
Tıbbi Model.....	18
Sosyal Model	18
İnsan Hakları Yaklaşımı..	19
Engellilerin İnsan Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi.....	19
Engelli Kadınların Hakları..	20
Erişilebilirlik İlkesi..	21
Ülkemizde Durum.....	21
Kaynaklar.....	23

II.BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Toplumsal Cinsiyet.....	24
Cinsiyet.....	24
Toplumsal Cinsiyet.....	24
Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılar.....	25
Toplumsal Cinsiyet Rollerini.....	26
LGBTİ Bireyler ve Toplumsal Cinsiyet.....	26
Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü.....	27
Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık.....	28
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği.....	29
Eğitim.....	29
İstihdam/Çalışma Yaşamı.....	30
Sağlık.....	31
Siyasete ve Karar Mekanizmalarına Katılım.....	31
Toplumsal Cinsiyet Ana Akımlaştırma.....	31
Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı.....	32
Kaynaklar.....	33
Kadına Yönelik Şiddet.....	34
Kadına Yönelik Şiddet Nedir?.....	34
Kadına Yönelik Şiddet Türleri.....	35
Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet.....	35
Kadına Yönelik Psikolojik Şiddet.....	35
Kadına Yönelik Cinsel Şiddet.....	36
Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet.....	36
Şiddetin Aşamaları.....	36
Ensest.....	37
Şiddete Uğranılması Halinde Yapılması Gerekenler.....	38
Engelli Kadına Yönelik Şiddet ile Mücadele.....	42
“Engelli Kadına Yönelik Şiddet İzleme Raporu” Önerileri.....	43
Kaynaklar.....	48

ÖNSÖZ

“Biz kendi hareketimizin güçlü, akıllı, etkili liderleriyiz. Birbirimize sunacak bilgimiz, gücümüz, bağlantılarımız, umudumuz var. Bir bakıma, ne zaman engelli bir kadınla karşılaşsak bunu yapıyor ve ona yeni bilgiler, yeni kaynaklar ve birbirine bağlı, birbirini destekleyen diğer güçlü engelli kadınlarla dolu bir dünyayla birlikte ayrımcılığa göğüs germenin yeni bir yolunu sunuyoruz.”

Dinah Radtke

Kadınlar Komitesi Sözcüsü, Uluslararası Engelliler Örgütü, 1999

Türkiye'de engelli kadınların, hem engelli hem de kadın olmaktan kaynaklanan çoklu ayrımcılığa dayalı sorunlarına bugüne kadar engelli örgütlenmesi ve kadın örgütlenmesi içinde yeterince önem verilmemiştir. Türkiye'de engelli kadın çalışmaları yürüten bir oluşum olmamasının yarattığı eksiklik nedeniyle 2009 yılında ekibimiz bir inisiyatif kurmuştur. Bu inisiyatif engelli kadınların mevcut durum ve problemlerini tespit ederek onların evrensel insan hakları ile adalet ve hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde siyasi, hukuki, sosyal ve ekonomik varlıklarını geliştirecek teorik ve pratik çözümler üretme amacıyla Eylül 2011'de Engelli Kadın Derneği'ne evrilmiştir.

“Ayrımcılık: Engelli Kadınlara Hak Temelli Aktif Destek” projemiz kapsamında engelli kadınların toplumsal yaşamın her alanında güçlenmelerine katkı sunmayı amaçlıyoruz. Bu doğrultuda engelli kadınların toplumsal yaşama ve karar alma süreçlerine tam ve etkin katılımı, uluslararası mevzuatta yer alan insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmaları konusunda çalışmalar yapmak temel hedeflerimiz arasındadır.

Bu kitap, savunuculuk politikalarını ve demokratik örgüt kültürlerini güçlendirmek için yerel sivil toplum örgütleri üyelerine rehberlik edecek ve gözetecek engelli kadınların kapasitelerini arttırmak amacı ile hazırlanmıştır. İçeriğinde yer alan ayrımcılık, engelli hakları, toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet konuları ile hak temelli müdahaleler konusunda engelli kadınların kendi savunuculuk politikalarının güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Engelli kadın ve kız çocuklarının her türlü ayrımcılıktan, sömürüden uzak, eşit ve özgür bir yaşama sahip olması için...

Engelli Kadın Derneği

I.BÖLÜM

AYRIMCILIK VE ENGELLİ HAKLARI

Hazırlayan/Derleyen

Gizem Tanay Aksaç ve Arzu Şenyurt Akdağ

Otobüse binmek isteyen tekerlekli sandalyeli bir kişi, şoför tarafından çok yer kaplayacağı gerekçesiyle otobüse alınmıyor. Aynı işi yapan kadın işçi, erkek mesai arkadaşından daha düşük ücret alıyor. Roman vatandaşı olduğu gerekçesiyle kişi, alışveriş merkezine alınmıyor. Zihinsel engelli çocuğu olduğu için aileye ev kiralanmıyor. Görme engelli müşteriye banka, iki tanık olmadan işlem yaptırmıyor. Hamile kalır diye kadın işçi işe alınmıyor. Oruç tutmuyor diye, restoran sahibi müşteriye hizmet vermiyor.

Tüm bu muamelelerin ayrımcı tutum içerdiğinin farkında mıyız?

Aslında tüm bu muamelelere kişi cinsiyeti, engellilik hali, dini, etnik kökeni, mezhebi gibi nedenlerle maruz kalıyor. Temelinin basit önyargılar olduğu zannedilen bu tür muameleler, insan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde faydalanılmasının önünde engel oluşturmaktadır.

AYRIMCILIK

Ayrımcılık Nedir?

Toplumda her birimiz sahip olduğumuz özelliklere göre kimlik kazanırız. İçinde yaşadığımız toplumda cinsiyet, yaş, etnik köken, mezhep gibi kişinin özelliklerine dayanılarak tanımlanan kimlikler, “biz” ve “öteki” kavramlarını yaratmıştır. İşte bu noktada “öteki” olarak tanımladığımız kişilere karşı duyduğumuz önyargılar ayrımcılığın temelini oluşturmaktadır.

Ayrımcılık gerek ulusal gerekse uluslararası metinlerle yasaklanmıştır. Örneğin; BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ile engelliliğe dayalı, BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile cinsiyete dayalı ve BM Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme ile ırka dayalı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile ise sözleşme ile düzenlenen haklar bakımından ayrımcılık yasaklanmıştır.

Ulusal mevzuata baktığımızda Anayasa'nın 10. maddesi ile "Kanun Önünde Eşitlik" ilkesi benimsenmiş, 2005 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesi ile ayrımcılık suçu düzenlenmiş ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile engelliliğe dayalı ayrımcılık yasaklanmıştır. İş Kanunu'nun 5. maddesi ile ise "Eşit Davranma İlkesi" başlığı altında iş ilişkisinde ayrımcılık yasaklanmıştır.

Ayrımcılık, aynı veya benzer durumdaki kişilere karşı farklı muamelede bulunmak şeklinde ortaya çıkabileceği gibi, farklı durumdaki kişilere karşı aynı muamelede bulunularak da ortaya çıkabilir.

-Aynı veya benzer durumdaki kişilere karşı farklı muamele derken kastedilen, diğer bütün koşulları aynı olduğu halde, örneğin, aynı okuldan mezun, yabancı dil seviyesi ve diğer bütün koşulları aynı olan kadın ve erkek işçilerden, iş başvurusunda yalnızca erkek işçilerin tercih edilmesi,

-Farklı durumdaki kişilere karşı aynı muamele ise, işyerinde, anne olan işçiye süt izni verilmemesi ya da görme engelli bireyin üniversite sınavında şekilli sorulardan da sorumlu tutulması şeklinde olabilir.

Ayrımcılık her zaman farklı muamele sonucu olmayabilir. Bazen aynı muamele de ayrımcılığa neden olmaktadır. Üniversite sınavında herkese eşit süre verilmesi, görünüşte eşitlikçi bir davranış olmakla birlikte, soruların okunduğu görme engelli öğrenciler açısından olumsuz sonuç doğurmaktadır. Böylesi bir durumda, görme engelli öğrencilere sınavda fazla süre verilmesi, yani farklı muamelede bulunulması ayrımcılığı önlemektedir.

Aynı veya benzer konumda olan kişiler arasında yapılan farklı muamele, ancak farklı muamelenin meşru bir amacının olması, yani, haklı bir nedene dayanması halinde ayrımcı muamele olmaktan çıkabilir. Yukarıdaki örneklerde olduğu üzere, çalışan anneye bebeğini emzirmesi için izin verilmesi ve görme engelli öğrenciye sınavda fazla süre verilmesinde haklı bir neden olduğundan, farklı muamele olmasına rağmen ayrımcı muamele bulunmamaktadır.

Ayrımcılık Türleri

Doğrudan Ayrımcılık

Gerçek veya tüzel bir kişi ya da topluluğun, hak ve özgürlüklerden aynı veya benzer konumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muamele ile doğrudan ayrımcılık ortaya çıkmaktadır.

Doğrudan ayrımcılıkta, haklı bir neden olmaksızın aynı veya benzer durumdakilere farklı muamele söz konusudur. Örneğin, görme engelli öğrencilerin sınavlarda şekilli sorulardan muaf tutulmaları ortada haklı bir nedenin olması nedeniyle diğer öğrenciler aleyhine ayrımcı bir muamele sayılmamakta iken üniversite tercih kitapçığında “Okulumuza engelli öğrenci kabul edilmeyecektir.” şeklinde bir açıklama bulunması meşru amaç olmadığından engelliliğe dayalı doğrudan ayrımcılık oluşturur. Yine, herhangi bir etnik gruba mensup bireylerin restorana alınmaması, aynı iş için kadınlara erkeklerden daha düşük ücret ödenmesi, engelli olması nedeniyle şiddet gören kadının sığınma evine kabul edilmemesi doğrudan ayrımcılık örnekleri arasında sayılabilir.

Doğrudan ayrımcılığın tespit edilmesi daha kolaydır. Bunun için doğrudan ayrımcılığın şu unsurlarını göz önünde bulundurmak gerekir:

- Kişilerin aynı veya benzer konumda olmaları zorunluluğu,
- Kişilere farklı muamelede bulunulması,
- Farklı muamelenin haklı bir nedene dayanmaması.

Bir kişinin ayrımcılığa maruz kalıp kalmadığının tespiti için karşılaştırma ölçütüne de ihtiyaç vardır. Söz konusu kişiye yapılan muamele ile başka bir kişiye yapılan veya yapılacak olan muamelenin kıyaslanması gerekmektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere, eşitliğin sağlanabilmesi ve ayrımcılığın tespitinde karşılaştırma yapılması gerekmektedir. İşyerinde farklı ücret alan kadın ile erkek arasında ayrımcı bir muamelenin olup olmadığını saptarken kullanılacak karşılaştırma ölçütü, yani aynı veya benzer konumda olan kişinin kim olacağı belirlenirken, erkek yerine, aynı sektörde ya da aynı koşullarda çalışan kadınlarla değerlendirme yapılamaz. Çünkü böyle bir durum yanlış

karşılaştırma ölçütünün seçilmesi nedeniyle yanlış sonuçlar doğuracaktır. Bu durumda seçilmesi gereken kişi, aynı iş ve koşullarda çalışan bir erkek olmalıdır. Örneğin, hamile kalan bir kadının, bu sebeple işten çıkarılması ile ilgili ayrımcılık iddiasında karşılaştırma ölçütü, hastalık nedeniyle aynı süre işten izin alan erkek çalışan olmalı, ayrımcılığın tespitinde ise erkek çalışanın aynı muameleye maruz kalıp kalmadığına bakılmalıdır.

Dolaylı Ayrımcılık

Doğrudan ayrımcılık, genel olarak muamelenin aynı olması ile ayrımcılık yasağının ihlal edilmediğini savunmaktadır. Ancak kişilerin sahip oldukları farklı özellikler, bazı durumlarda farklı muameleye tabi tutulmalarını gerektirebilir. Bu durumda, kişiler arasında yapılan farklı muamele kadar, bazen aynı muamele de eşitliğe aykırı sonuçlar doğurmaktadır.

Ayrımcılık, birbirinden farklı konumdaki kişilere karşı farklı şekilde davranılmaması nedeniyle, dolaylı bir biçimde ortaya çıkabilir. Dolaylı ayrımcılık, görünüşte tarafsız olan bir hükmün, uygulamanın ya da ölçütün belli bir gruba ait kişileri, diğer kişilere oranla dezavantajlı bir durumda bırakmasıdır.

Örneğin, işverenin iş için getirdiği şartlar bazı durumlarda dolaylı ayrımcılığa neden olabilmektedir. Bir iş için boy, yaş sınırı getirmek ya da seyahat engeli bulunmamak, sürücü belgesine sahip olmak gibi şartlar öne sürmek, bazı durumlarda belli gruplar için ayrımcılık yaratmaktadır. İşveren tarafından aranan şartların, işin niteliği bakımından zorunlu olması halinde ayrımcı muameleden bahsedemeyiz. Şoför arayan bir işveren için, başvuranlarda sürücü belgesine sahip olma şartı aranması zorunluluktur. Ancak işveren tarafından sekreterlik ya da bilgisayar operatörlüğü için sürücü belgesine sahip olma şartı aranması, herkese uygulanan eşit bir muamele gibi görünse dahi, hiçbir zaman sürücü belgesi alamayacak olan görme engelliler için ayrımcı muamele oluşturmaktadır. Aynı şekilde, işveren tarafından, diksiyon şartı aranması işin gereği değilse, konuşma bozukluğu olan ya da resmi dili iyi konuşamayan bireyler açısından ayrımcılık oluşturmaktadır.

Dolaylı ayrımcılıkta, doğrudan ayrımcılıkta olduğunun aksine farklı muamelenin yapılmaması ayrımcılığı doğurmaktadır. Hukuk fakültelerine eskiden sosyal puanla öğrenci alınırken, Türkçe- matematik puanı ile öğrenci alınmaya başlanması, görünüşte ayrımcı bir muamele

değilken, iyi matematik eğitimi alamayan görme engelli öğrenciler için dolaylı ayrımcılık örneği oluşturmaktadır.

Temelde kabul edilmesi gereken, herkese eşit davranılmasının, toplum içinde eşitsizliğe neden olabileceği gerçeğidir. Dolaylı ayrımcılığın tespiti için şu unsurların varlığını göz önünde bulundurmak gerekir:

- Görünüşte tarafsız bir uygulama ya da kural olmalı,
- Bu kural ya da uygulama, olumsuz sonuçlar doğurmalı ya da böyle bir ihtimal yaratmalı,
- Uygulama ve kuralın meşru bir nedeni olmamalıdır.

Dolaylı ayrımcılık,

- Grup üzerinde etkili olarak ortaya çıkabilir. Bu durumda bazı düzenlemelerin, belli gruplar üzerinde daha olumsuz sonuçlar doğurması mümkün olmaktadır.
- Kurala istisna getirilmemesi yoluyla gerçekleştirilebilir. Engellilere askerlik ya da resim dersi muafiyeti verilmemesi gibi.
- Makul uyumlaştırma yapılmaması yoluyla da dolaylı ayrımcılık mümkün olabilir. Bu durumda ise, toptan bir muafiyet değil, şartların kişiye özel olarak uyarlanması talep edilmektedir. Örneğin, görme engelli öğrenciler için sözlü sınav yapılması ya da işveren tarafından, fiziksel engelli bir çalışana tekerlekli sandalyesine uygun masa alınması.

Makul Uyumlaştırma

Engellilerin, tüm insan haklarını ve temel özgürlüklerini diğerleriyle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere somut durumda ihtiyaç duyulan, ölçülü ve aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve uyarlamalara makul uyumlaştırma denilmektedir. İşyerinin fiziksel engelli çalışana uygun hale getirilmesi, makul uyumlaştırmaya örnek olabileceği gibi, çalışma saatlerinin düzenlenmesi ya da ders materyallerinin görme engelli öğrenciye uygun hazırlanması da örnekler arasındadır. Günümüzde makul uyumlaştırma yapmanın, yalnızca engelli bireyler için değil, toplumun diğer bireyleri açısından da gerekli olduğu kabul edilmektedir. Örneğin, kaldırılma yapılan

rampadan, fiziksel engelli birey kadar bebek arabalı ebeveyn veya geçici sakatlık yaşayan birey de faydalanmaktadır.

Makul uyumlaştırmanın yapılabilmesi için şu unsurlara dikkat etmek gerekir:

- Uyumlaştırmayı yapma yükümlülüğü altında olan tarafın, buna ihtiyacı olan kişinin durumu hakkında bilgi sahibi olması.

Bu koşulun sağlanması için, örneğin görme engelli birey, işyerinde çalışabilmek için özel bir donanıma (sesli program yüklenmiş bilgisayar gibi) ihtiyaç duyuyorsa, bu talebin işverene bildirilmesi gerekmektedir.

- Uyumlaştırmanın makul olması ve uyumlaştırma yükümlülüğü altında olan kişi bakımından aşırı bir yük getirmemesi.

Uyumlaştırma talebinin, talep edilen kişi tarafından karşılanabilir oranda olması gerekmektedir. Örneğin, bir binanın üçüncü katında bulunan işyerinin başka bir binaya taşınmasını istemek, makul olmayan bir taleptir.

- Uyumlaştırmanın üçüncü kişiler açısından faaliyetlerin gerçekleştirilmesini önemli ölçüde güçleştirmemesi.

- Uyumlaştırmanın imkânsız olmaması.

Uyumlaştırma talebi gerçekleştirilebilir olmalıdır. Örneğin, tarihi bina niteliğinde bulunan bir okulda okurken, binanın mimarisinin değiştirilerek binaya asansör yapılmasının talep edilmesi, gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bir taleptir.

Taciz

Taciz, insan haysiyet ve itibarının çiğnenmesi amacını taşıyan veya o sonucu doğuracak ya da yıldırıcı, düşmanca, başkalarının gözünde alçaltıcı, aşağılayıcı bir durum yaratacak, kasıtlı veya kasıtsız her türlü davranıştır. Bir davranış, hakaret içeren şaka ya da aşağılayıcı sözler taciz olabilir. Örneğin, işverenin işçisine fiziksel görünüşüyle ilgili şaka yapması halinde taciz gerçekleşmiş olur. Bazen bakış bile tacize girebilmektedir. Bunun yanında, taciz tek bir davranışla gerçekleşebileceği gibi, zamana yayılmış davranışlar dizisi ile de gerçekleşebilir.

Yapılan davranışın onur kırıcı veya aşağılayıcı etkisi olması, tacizin varlığı için yeterli bir unsurdur. Yani davranışın amacı taciz olmasa bile, bu tür bir sonuç doğurduğu hallerde tacizin varlığı kabul edilmelidir. Farklı bir etnik gruba mensup olduğu bilinen bir ailenin, yaşadığı evin kapısının işaretlenmesi tacize girdiği gibi, belli bir mezhebe ilişkin hakaret içeren sözlerin yazılı olduğu pankartların asılması da taciz kapsamında değerlendirilir.

Tacizin doğrudan ve dolaylı ayrımcılık türlerinden farkı, belirlenmesinde aynı veya benzer durumdaki bir karşılaştırma bireyine ihtiyaç duyulmamasıdır. Tacizin yasaklanmasındaki amaç, hak ve özgürlüklerden yararlanırken, bu yararlanmanın insan onuruna yaraşır bir ortamda gerçekleşmesidir. Örneğin, engelli çalıştırma yükümlülüğü karşısında bir işveren işe aldığı engelli çalışanına her ne kadar istihdam yaratarak ayrımcılık yapmamış olsa dahi; ona yapamayacağı işler vererek veya birey olarak yokmuş gibi davranarak tacizde bulunmuş ve engelli kişinin çalışma hakkını insan onuruna yaraşır şekilde kullanmasını engellemiş olmaktadır.

Çoklu Ayrımcılık

Bir kişi farklı alanlarda farklı temelde ayrımcılığa uğrayabileceği gibi, tek bir olayda birden fazla temelde ayrımcılığa da maruz kalabilir. Bu durumda çoklu ayrımcılık söz konusudur. Engelli kadınlar, hem engelli hem de kadın olmaktan dolayı çoklu ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Eşcinsel ve engelli; kadın ve Kürt olan bireyler çoklu ayrımcılığa maruz kalan gruplara örnek gösterilebilir.

Dolayısıyla Ayrımcılık

Bireyin kendisi ile ilgili değil, yakın ilişkide olduğu bir kişi nedeniyle ayrımcılığa maruz kalması halinde dolayısıyla ayrımcılık söz konusu olur. Örneğin, çocuğu engelli olan bir kadının, işi aksatacağı düşüncesiyle işe alınmaması durumunda, eşi farklı bir etnik gruba mensup olan bir bireye ev kiralanmaması ya da farklı dine mensup garson çalıştırdığı için restorana gidilmemesi durumunda dolayısıyla ayrımcılık söz konusu olur.

Mağdurlaştırma

Ayrımcılık türlerinden herhangi biri ile ilgili yapılan başvuru ya da açılan dava sebebiyle ayrımcılığa uğranabilir. Mağdurlaştırma, ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesinin çiğnendiği iddiası ile idari şikâyet ya da yargı yoluna başvuran bireylerin, bu girişimlerinin önlenmesi,

girişimde bulunmalarından dolayı cezalandırılmaları gibi bir nedenle olumsuz bir tutum ya da davranışla karşı karşıya kalması durumudur.

Mağdurlaştırmaya uğrayan, kendisine ayrımcılık yapılan bireyler olabileceği gibi, bir şikâyet ya da dava nedeniyle delil sunan, şikâyette bulunan veya dava açan üçüncü kişiler de olabilir. Mağdurlaştırma, bir ayrımcılığın ortaya çıkmasını engellemek ya da cezalandırmak şeklinde ortaya çıktığından ayrımcılık eylemi sayılmaktadır. Ülkemizde, İş Kanunu ile işçinin işverene karşı yasal yollara başvurduğu hallerde işten çıkarılması yasaklanmıştır.

Geçici Özel Önlem

Ayrımcılık konusunda, toplumda belki de en çok duyulan kavram “pozitif ayrımcılık” olarak bilinen “geçici özel önlem”dir. Özel önleme ihtiyaç duyulmasının nedeni, eşitliğin sağlanabilmesi için, ayrımcılık yasağının yanı sıra, ayrımcılığa maruz kalma riski taşıyan kişilerin (engelliler, azınlıklar gibi) özel olarak desteklenmesi gerekliliğidir.

İstihdam alanında engellilere kota uygulaması gibi, siyasi partilerin seçimlerde kadın kotası uygulaması da buna örnek olabilir. Bunun yanı sıra, sığınma evinde kalan engelli kadın veya engelli çocuğu bulunan kadına diğer kadınlardan daha fazla aylık verilmesi de özel önlemdir. İlk bakışta bu durum eşitsizlik gibi görünse de, aslında fiili eşitsizliği gidermeye yönelik bir geçici özel önlemdir.

Kabul edilmelidir ki, iş bulma konusunda bir kadın ile erkek aynı koşullara sahip olmadığı gibi, engelli bir kişi ile engelsiz kişinin de aynı koşullara sahip olmadığı bir gerçektir. Bu noktada toplumda ayrımcılığa maruz kalma riski bulunan kişiler açısından geçici özel önlemler alınması, eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmemektedir; çünkü bu farklı muamele haklı nedenlerin bir sonucudur. Tersine bir durum ise, fiili eşitsizliği korumak anlamına gelmektedir.

Ayrımcılığı Nasıl Tespit Ederiz?

Yaşamda karşılaşılan davranış ya da uygulamaların ayrımcılık olup olmadığı; davranışın, farklı bir muamele mi yoksa ayrımcı bir muamele mi olduğunun tespiti ile mümkündür.

Farklı muamele ile ayrımcı muamele arasındaki farklar

“Farklı muamele”, aynı veya benzer durumda olan bireylere yöneltilen davranışların aynı olmaması halidir. Farklı muamelenin bazı koşulların varlığı halinde ayrımcılığa neden olmadığı kabul edilmektedir. Bu durumda, bireyler arasında yapılan her farklı muamele, ayrımcılığın ihlali anlamına gelmemektedir.

Farklı muamelenin ayrımcı olup olmadığının tespitinde önemli olan iki husus bulunmaktadır:

- Davranışın yöneldiği kişilerin aynı veya benzer durumda olmaları.
Örneğin, aynı işyerinde çalışan iki işçi aynı durumdadır.
- Aynı veya benzer durumda olan bireylere farklı muamelede bulunulmasının haklı bir sebebe dayanmaması zorunluluğu.
A sendikasına üye işçinin sendikal faaliyette bulunması nedeniyle işten çıkartılıp B sendikasına üye işçinin işten çıkartılmamasında farklı davranışın haklı bir sebebi bulunmamaktadır.

Ancak farklı muamelenin eşitliği sağlamayı veya ayrımcılığı ortadan kaldırmayı amaçladığı hallerde, görme engelli bireye sınavda daha uzun süre verilmesi ya da seçimlerde kadın kotası uygulanması halinde, farklı muamele ayrımcılık oluşturmamaktadır. Farklı muameleyi, ayrımcı muameleden ayıran bir unsur, haklı nedenin olmasıdır. Ancak haklı neden yani meşru amaç, toplumdan topluma değişebileceği gibi, aynı toplumda zaman içinde de değişebilir. Örneğin, geçmişte bazı meslek gruplarına kadınların alınmaması, kadını korumak amacıyla ayrımcı bir muamele sayılmazken, günümüzde bu tür meslek grupları için kadını koruma nedeni, haklı bir neden sayılmamakta ve kadınların bu tür işlerde çalıştırılmaması ayrımcılık olarak kabul edilmektedir. Haklı nedene dayanan farklı muamelenin ayrımcılık sayılmamasının bir başka koşulu ise farklı muamelenin orantılı olmasıdır.

Sonuç olarak, uğranılan farklı muamelenin haklı bir nedeni bulunmuyorsa, bu davranış ayrımcı muamele olacağı gibi, farklı muameleyi gerektiren haklı bir nedenin varlığı halinde, farklı davranılmaması da ayrımcılık oluşturur.

Ayrımcılık Suç Mu?

Ayrımcılık, Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesinde "Nefret ve Ayrımcılık" suçu olarak düzenlenmiştir.

MADDE 122. - (1) Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasî düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle,

- a) Kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini,
- b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını
- c) Bir kişinin işe alınmasını,
- d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

TCK'nın 122. maddesi ile işe almama, taşınır ya da taşınmaz mallara ilişkin hakların engellenmesi, kamuya arz edilmiş hizmetten faydalanmanın engellenmesi gibi fiillerin ancak dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasî düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle yapılmasının suç teşkil edeceği düzenlenmiştir.

Burada belirtilmesi gereken, ayrımcılığa maruz kalan bireyin, maddede sayılan ayrımcılık nedenlerinden birine dâhil olmasa bile, fail tarafından böyle algılanması halinde suçun yine de gerçekleşmiş olacaktır. Örneğin, engelliliğe dayalı ayrımcılık iddiasının tespitindeki ölçüt, bireyin kanunen (% 40'ın üzerinde) engelli olup, olmadığı değil, ayrımcı muamelede bulunan kişinin bireyi engelli olarak algılayıp algılamadığıdır. Kişinin varsayılan özelliği nedeniyle ayrımcılık suçuna maruz kalması, bütün diğer ayrımcılık nedenleri için de geçerlidir. Örneğin, fail tarafından kişinin eşcinsel ya da farklı bir etnik gruba dâhil olduğu zannıyla yapılan davranış, diğer unsurların varlığı halinde suç oluşturmaktadır.

Maddede, yalnızca doğrudan ayrımcılık hali cezalandırılmaktadır. Kanuna göre suç sayılan haller:

- a) Kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasının, devrinin veya kiraya verilmesinin engellenmesi.

Sahibi olduğu evi farklı bir etnik gruba mensup kişiye satmamak, bu suçun gerçekleştiği anlamına gelebileceği gibi, sözleşme özgürlüğü çerçevesinde kişi evini

istediği kişiye de satabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, ev sahibinin satışı yalnızca kişinin farklı etnik gruba mensubiyetinden dolayı engellemesidir. Yine daha önce verdiğimiz örnekten hareketle, zihinsel engelli çocuğa sahip bir aileye ev kiralamak istemeyen ev sahibi de aynı durumdadır.

b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını engellemek.

Kamuya arz edilmiş bir hizmeti yapmanın reddedilmesi, eğitim, ulaşım, adalet, sağlık gibi haklar ile ilgili tüm hizmetler için geçerlidir. Eğitim, adalet, sağlık, sosyal güvenlik, yaşama standardı, kültürel yaşama katılma gibi hizmetler bu kapsamdadır.

Tekerlekli sandalyeli bir engellinin otobüse alınmaması, farklı bir dine mensup öğrencinin okula alınmaması, farklı mezhepten olduğu düşüncesiyle kişinin tedavisinin yapılmak istenmemesi, şiddet gören psiko-sosyal engelli kadının sığınma evine alınmaması gibi durumlarda ayrımcılık suçu oluşacaktır.

c) Bir kişinin işe alınmasını engellemek.

İş ilişkisinde işveren istediği kişiyle iş sözleşmesi yapabilir. Burada işverenin, keyfi olarak bireyler arasında ayırım gözeterek kişileri işe alması veya almaması suç olarak düzenlenmiştir. Örneğin, bir işveren başvuruda bulunan iki kişi arasından, siyasi görüşüne yakın hissettiği kişiyi, yalnızca bu nedenle tercih ediyorsa, burada ayrımcılık suçunu işlemiş olacaktır. Ayrıca belirtmek gerekir ki başvuru aşamasında, dini inanç, engellilik durumu gibi soruların sorulması, özel hayatın gizliliğinin ihlali olmakla birlikte, başlı başına ayrımcı bir muameledir ve maddenin kapsamına girmektedir.

d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engellemek.

“Olağan ekonomik faaliyet” kavramı, bireyin her türlü alışveriş ve sözleşme ilişkilerini kapsamaktadır. Bu noktada, eşcinsel olduğu gerekçesiyle bireye ürün satılmaması, bankada işlem yapan görme engelliden tanık istenmesi, farklı ırktan bir kişi tarafından açılan restorana gidilmeyerek kapatılmasının sağlanması ya da herhangi bir bölgede farklı dine mensup bir kişi tarafından market açılmasının önlenmesi için dükkân kiralanmaması halinde bireyin olağan ekonomik etkinlikte bulunması engellenmiş olacaktır. Aynı şekilde, “Bu mağazadan X’ler alışveriş yapamaz.” şeklinde bir yazı asılması, doğrudan ayrımcı bir muamele olduğu gibi, aynı zamanda ceza kanunu açısından suç oluşturmaktadır.

Yukarıda sayılan davranışlar, ancak kişiler arasında dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle gerçekleştirilirse suç oluşmaktadır. Bu durumda ise, “faildeki nefret duygusunun” ispatının nasıl mümkün olacağı sorunu karşımıza çıkmaktadır. Ayrımcılık, her ne kadar ceza kanunu ile suç olarak düzenlenmişse de;

- Ayrımcı muamele gördüğünü ispatlamak, ayrımcılığa maruz kalan bireye düşmektedir.
- Yalnızca doğrudan ayrımcılık cezalandırılmıştır. Dolaylı ayrımcılık, taciz, dolayısıyla ayrımcılık, mağdurlaştırma ve makul uyumlaştırma yapmama sonucu ayrımcılık, madde kapsamı dışında bırakılmıştır.
- Maddede 2014 yılında yapılan değişiklik ile suçun tanımı daraltılmış, ayrımcılık nedenlerinden “benzeri sebepler” ibaresi çıkarılmış, muamelenin “nefret nedeniyle” yapılması şartı getirilmiştir.
- Tüm hak ve özgürlükler değil, yalnızca bazı haklar bakımından ayrımcı muamele suç oluşturduğundan, birçok hak ve özgürlük koruma dışında kalmıştır.

Ayrımcılık Karşısında Başvurulabilecek Yollar Nelerdir?

- **İlgili sivil toplum örgütüyle iletişime geçilebilir.**

Böylece hem uğranılan ayrımcı muamele belgelenmiş, hem de mağdur açısından izlenecek yasal yollar hakkında ayrıntılı bilgi ve yardım alma imkânı doğmuş olacaktır.

- **Kamu Denetçiliği Kurumuna şikâyette bulunulabilir.**

Kurumun görev alanına giren konularda dilekçeyle ya da e-başvuru halinde, kurum tarafından şikâyetler incelenir, araştırılır ve önerilerde bulunulur.

Adres: Kavaklıdere Mah. Nevzat Tandoğan Cad. No: 4 Çankaya/Ankara

Tel: 0 (312) 465 22 00

- **İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları'na başvuruda bulunulabilir.**

İllerde valilik, ilçelerde kaymakamlık aracılığıyla hak ihlallerine ilişkin yapılan başvuru neticesinde, kurul tarafından araştırma, inceleme ve değerlendirme yapılarak sorunun çözümüne yönelik önerilerde bulunulur.

- **TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'na başvuruda bulunulabilir.**

Temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddiasıyla, komisyona dilekçe ile başvuruda bulunulabilir.

- **TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'na (KEFEK) başvuruda bulunulabilir.**

Komisyon, kadın erkek fırsat eşitliğine ilişkin uygulamaların incelenmesi, denetlenmesi, ulusal ve uluslararası gelişmelerin izlenmesinin yanı sıra hak ihlalleri ve kadına yönelik her türlü ayrımcılık, şiddet vb. konularda ilgili başvuruları incelemekte ve gerekli görüldüğü hallerde ilgili mercileri uarmaktadır. Komisyona kefek@tbmm.gov.tr web adresinden ya da 0 (312) 420 52 95-98 numaralarından ulaşılabilir.

- **Maddi ya da manevi tazminat davası açılabilir.**

Ayrımcı muamele nedeniyle herhangi bir zarar söz konusu ise mağdur bu yola başvurabilir.

- **Cumhuriyet Savcılıklarına suç duyurusunda bulunulabilir.**

Uğranılan ayrımcı muamele, aynı zamanda ceza kanunu ile düzenlenen ayrımcılık suçunu oluşturuyorsa kamu davası açılması için savcılıklara suç duyurusunda bulunulabilir.

Son olarak belirtmek gerekir ki kişi, ayrımcı muamele iddiasıyla, yukarıda belirtilen yollardan hepsine aynı anda başvuruda bulunabilir. Bu sayede ihlal, tüm mekanizmalara duyurulmuş ve ilgili raporlara yansımış olacağından, ihlalin önlenmesi noktasında zorlayıcı bir güç oluşacaktır.

Engelli kadın olarak uğradığınız şiddet ve hak ihlallerini, web sitemiz, Facebook, Twitter ya da e-posta aracılığıyla Engelli Kadın Derneği'ne bildirebilirsiniz.

www.engellikadin.org

ihlalbildir@gmail.com

Twitter: @eng_kad

Facebook: <https://www.facebook.com/engellikadin/>

ENGELLİLERİN İNSAN HAKLARI

Engelli bireylerin hakları dendiğinde, aslında akla gelmesi gereken insan haklarıdır. Engelli bireylerin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürmeleri, temel insan haklarından eşit şekilde yararlanmaları, topluma tam ve etkin katılımlarının önündeki engelleri kaldırmak ve uygun tedbirlerin alınması amacı ile gerek uluslararası düzlemde gerekse mevzuatımızda bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı kanun ve Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi hemen akla gelen en önemli düzenlemelerdir.

Tıbbi Model

Bu gelişmeler karşısında, ülkemizde engellilik çalışmalarında insan hakları temelli anlayış zamanla gelişmekte birlikte, bugün hâlâ ağırlıklı olarak, engelli bireylere karşı yardım temelli bakış açısının baskın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yardım anlayışının temelinde yavaş yavaş uluslararası düzlemde terk edilen tıbbi yaklaşımın etkileri bulunmaktadır. Bu anlayışın temelindeki sorun, bizzat engelli bireyin kendisinden kaynaklanmaktadır. Kişi görmemekte veya yürüyememektedir ve sorun da budur. Yani sorun tıbbi bir sorundur. O halde, bu sorunu çözebilmek için tıbbi müdahale gerekir. Eğer tıbbi müdahale mümkün değilse veya sorun ortadan kaldırılamıyorsa, kişiye yardım eli uzatmak gerekir. Bu yaklaşım, kişileri normal, sağlam ve sağlıklı olanlar ile özürlü olanlar diye ayırmaktadır. Kişi özürlüdür, çünkü tam işlev görememektedir.

Sosyal Model

Zaman içerisinde tıbbi modelin bu sakıncalı yaklaşımının, engellilik meselesine doğru bir perspektif sunmaması üzerine, sosyal model adı verilen yaklaşım gelişmeye başlamıştır.

Buna göre, tıbbi model sorunu doğru teşhis edememektedir. Bir kişinin yürüme, görme, duyma, konuşma gibi işlevleri tam olarak yerine getirebilmesi çok önemli hususlar değildir. Önemli olan, bu işlevlerin hangi durumlarda gerekli olduğudur. Örneğin, önemli olan yürüyebilmek değil, okula veya işe gidebilmektir; önemli olan konuşabilmek veya duyabilmek değil, iletişim kurabilmektir. Oysa toplumsal yapı yürüyebilme, görebilme, duyabilme, konuşabilme üzerine inşa edildiğinden, bu fonksiyonları tümünden veya kısmen yerine getiremeyen kişiler toplumsal alandan dışlanmaktadır. Başka bir ifade ile sorunun kaynağı kişinin kendisi değil, onu göz ardı eden toplumdur.

Kişileri engelli hale getiren engeller, sadece mimari engeller değildir. Aslında bu engellerin hepsinin üstünde tutumsal engeller vardır. Bir ilköğretim okulunun erişilebilir olarak inşa edilmemiş olması; mimarın, bu okul projesini onaylayan bürokratların ve o okulu inşa eden firmanın, eğitim ortamlarında engellilerin çeşitli sınıflarla bulunmasını akıllarına dahi getirememesinden veya onları gözden çıkartabilmesindedir. Buna göre, tekerlekli sandalyeli bir çocuğun eğitim görmesi anlamsızdır; zira zaten iş bulup çalışması söz konusu değildir. Sosyal modelin olumsuz tarafı da sorunun çözümünde bireyin özgün gereksinimlerini; sözcüğüme habilitasyon, rehabilitasyon ve sosyal destekler gibi, göz ardı etmesi, sadece toplumsal önyargılar düzleminde konuyu değerlendirmesidir.

İnsan Hakları Yaklaşımı

Bu iki yaklaşımdan farklı olarak gittikçe yaygınlaşan insan hakları yaklaşımı ise, engellilik meselesini bir insan hakları meselesi olarak ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre, sorun ne sadece kişinin kendisinden ne de sadece olumsuz tutumlar ve fiziksel çevreden kaynaklanmaktadır. Sorun engelli bireyin, herkesle birlikte aynı hak ve özgürlüklere sahip olduğunun kavranamamış olmasıdır. Bu yeni yaklaşım, meseleyi hukuksal bir düzleme taşıyarak, engelli bireylerin insan hakları hukuku araçlarını, ulusal ve uluslararası mahkemeleri ve denetim mekanizmalarını etkili başvurular yaparak kullanmalarını öngörmektedir.

Engellilerin İnsan Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi en önemli insan hakları belgeleridir. Özellikle **Engellilerin İnsan Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi**; temel insan hakları, özgürlükleri ve ilkelerini engellilik temelinde yeniden

yorumlamış, taraf devletlerin almaları gereken tedbirlerin yanı sıra yükümlülüklerinin de çerçevesini çizmiştir. Türkiye bu sözleşmenin tarafıdır ve anayasamızın 90. maddesi uyarınca ulusal mevzuatımızda kanun hükmündedir. Hatta kanunlar ile sözleşme arasında çelişki bulunması durumunda, **Engellilerin İnsan Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi** uygulanacaktır.

Sözleşmede yapılan engellilik tanımı oldukça geniş ve kapsayıcıdır. Sözleşmenin engellilik tanımı şöyledir: “Engelli kişiler, diğerleri yanında, çeşitli engellerle etkileşerek kişinin diğerleriyle eşit bir şekilde topluma tam ve etkili şekilde katılmasını engelleyen uzun süreli fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal sakatlığı olan kişileri de kapsar.”

Görüldüğü gibi, bu tanımla engellilik bakımından, hem kişinin kendi niteliklerine hem de hayata tam katılımını olumsuz etkileyen diğer unsurlara gönderme yapılmıştır. Sözleşme ile koruma altına alınan hak ve özgürlükleri özetle sıralayacak olursak: Yaşam hakkı, risk durumlarında ve insani bakımdan acil durumlar, yasa önünde eşit tanınma, adalete erişim, kişi özgürlüğü ve güvenliği, işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalmama, sömürü şiddet veya istismara maruz kalmama, kişi bütünlüğünün korunması, seyahat özgürlüğü ve uyrukluk, bağımsız yaşayabilme ve topluma dâhil olma, kişisel hareketlilik, düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilgiye erişim, özel hayata saygı, hane ve aile hayatına saygı, eğitim, sağlık, habilitasyon ve rehabilitasyon, çalışma ve istihdam, yeterli yaşam standardı ve sosyal koruma, siyasal, toplumsal ve kültürel yaşama katılım, dinlenme, boş zaman aktiviteleri ve spor faaliyetlerine katılım. Görüldüğü gibi, hayatın her alanındaki akla gelebilecek her faaliyet, sözleşme kapsamında düzenlenmiştir.

Engelli Kadınların Hakları

Sözleşmenin önemli bir özelliği de, bugüne kadar engelli kadınlardan açıkça bahseden ilk uluslararası metin olmasıdır. Sözleşmede engelli kadınların ve kız çocuklarının, engelli nüfus içerisinde daha dezavantajlı bir konumda olduğu ifade edilmiştir. Sözgelimi, giriş paragrafında engelli kadın ve kız çocuklarının ev içinde ve dışında şiddete uğramaya, yaralanmaya veya istismara, ihmale, ihmalkâr muameleye, kötü muameleye karşı daha çok risk altında olduğunun altı çizilmiştir. Sözleşmenin 3. maddesinde kadın ve erkek eşitliğine vurgu yapıldıktan sonra, 6. maddesinde de sadece engelli kadınlara yönelik bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre taraf devletlerin, engelli kadınların ve kız çocuklarının uğradıkları

çok yönlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve insan hak ve özgürlüklerinden eşit yararlanmaları bakımından, almaları gereken tedbirler düzenlenmiştir. Kapsam bakımından burada sözleşmenin diğer maddelerinin engelli kadınlarla ilgili yorumunu yapma olanağı bulunmadığından, sadece her hak bakımından vazgeçilmez bir ilke olan erişilebilirlik kavramına vurgu yapmakla yetinilecektir.

Erişilebilirlik İlkesi

Erişilebilirlik, her hak ve her hakka ulaşmak bakımından vazgeçilmez bir ilkedir. Erişilebilirlik, engelli bireylerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına tam ve etkin katılımını sağlamak ve engelli bireylerin, engelli olmayan bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dâhil olacak şekilde, bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal ve hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere, evrensel tasarım ilkesiyle erişiminin sağlanması olarak tanımlanabilir.

Ülkemizde Durum

Ülkemizde engellilerin erişilebilirliği hakkında yasal ve idari düzenlemeler yapılmışsa da gelinen son durumda, engellilerin erişilebilirliği halen önemli bir sorun olarak durmaktadır. Sözgelimi, Türk Standartları Enstitüsü engellilerin erişilebilirliği hakkında bazı çalışmalar yapmış olsa da standartlar tüm yapıları kapsamamaktadır. Örneğin, 9111 sayılı standart, sadece yapıları kapsamakta, alt ve üst yapıları kapsamamaktadır. Günümüzde erişilebilirliğin her birey için bir hak olduğu açıktır ve yapılan düzenlemelerin, farklı gereksinimleri bulunan her insan bakımından öngörülmesi anlamına gelen evrensel tasarım anlayışı da hizmetlerin sunulmasında ve tasarlanmasında vazgeçilmez bir ilkedir.

Başka bir anlatımla görme, işitme, ortopedik engelliler ve diğer dezavantajlı bireyler için yapılacak her düzenleme, aslında tüm insanlık için yapılmış sayılmaktadır. Örneğin, geçici sakatlıklar yaşayan ya da bebek arabasıyla hareket eden bir bireyin ihtiyaç duyacağı düzenlemeler ile engelli bireylerin ihtiyaç duyacağı düzenlemelerde, zaman zaman paralellik bulunmaktadır. Bu bakımdan hangi standartta hangi hükümlerin yer aldığı ve hangi tür engel gruplarının ne gibi düzenlemelere ihtiyaç duyabileceğini araştırmak, birçok disiplinin bir araya gelerek müşterek olarak ortaya koyacağı insan odaklı çalışmalarla belirlenebilir.

İnsan haklarına saygı göstermek, onları korumak ve yerine getirmek, devletlerin, insan hakları ile ilgili bütün uluslararası sözleşmelerde en başta yükümlülüklerindedir. Sözelimi, şiddet gören bir engelli kadının, gerekli erişimin sağlanmaması durumunda kadın sığınma evine yerleşemeyeceği açıktır. Engellilerin en temel insan haklarına erişimi sağlanmadan, başta anayasamızda ve diğer kanunlarda belirtilen eşitlikten söz etmek olanaklı olmayacaktır. Bu anlamda, karar alma sürecine yön veren aktörlerin, çağdaş insan hakları ilkeleri ışığında yasal düzenlemeleri yeniden yorumlamaları ve bu düzenlemelerin hayata geçirilmesinde ve uygulanmasında her türlü ayrımcılığa karşı mücadele konusunda kararlı bir tutum içerisinde politikalar üretmeleri gerekmektedir.

Kaynaklar:

- Arslan, Yekbun Geylani: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Bağlamında Ayrımcılık Yasağı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Choudhry, Sujit: Distribution VS. Recognition: The Case Of Anti- Discrimination Laws, Mc CRUDDEN, Christopher, Anti- Discrimination Law, Dartmouth Publishing Company, s. 516/112.
- Demir, Ahmet: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Türk Hukukunda Ayrımcılık Yasağı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.
- Fredman, Sandra: Discrimination Law, Oxford University Press, 2002.
- Gül, İdil Işıl: Fiziksel Engellilerin Uluslar arası Hukukta Korunması ve Uluslar arası Standartların İç Hukuka Yansımaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006.
- Gül, İdil Işıl ve KARAN, Ulaş: Ayrımcılık Yasağı Eğitim Rehberi, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Şubat 2011.
- Karan, Ulaş: Avrupa Birliği Ülkelerinde Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Kurumları, Mattek Matbaacılık, Kasım 2009.
- Korkut, Levent: Ayrımcılık Karşıtı Hukuk, Cantekin Matbaası, Adres Yayınları, Ankara Şubat 2009.
- Tanay, Gizem: Ayrımcılık Suçu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , 2010.
- Yenidünya, Ahmet Caner: "5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Ayrımcılık Suçu", Çalışma ve Toplum, Ekonomi ve Hukuk Dergisi, Sayı:4, 2006.

II. BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ve KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Hazırlayan/Derleyen

Nurcihan Temur Şimşekcan ve Özlem Kara

TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet

Dünya Sağlık Örgütü tanımına göre “cinsiyet” kadın ve erkeği tanımlayan biyolojik ve fizyolojik özelliklerdir. Cinsiyet özelliklerinden bazı örnekler şunlardır (Toplumsal Cinsiyet Konuşmaları, 2014: 30):

- Kadınlar regl olurken erkekler olamaz.
- Erkeklerin testisleri vardır, kadınların yoktur.
- Kadınlar genellikle süt üretebilen göğüslere sahip olurlar, erkeklerin göğüsleri ise süt üretmez.
- Erkekler kadınlardan daha büyük kemiklere sahiptir.

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere biyolojik temelli olarak erkek ve kadın arasında üreme organları, hormonlar, doğurganlık başta olmak üzere parmakla sayılabilecek kadar az farklılıklar bulunmaktadır. Bu temel farklılıklar dışındaki tüm diğer özellikler kadın ve erkeğe atfedilen özellikler olarak görülebilir

Toplumsal Cinsiyet

Toplumun kadın ve erkek için uygun bulduğu, toplumsal olarak inşa edilmiş rolleri, davranışları, aktiviteleri ve nitelikleri kastetmektedir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse ‘erkek’ ve ‘kadın’ cinsiyet kategorileriyle ‘erkeklik’ ve ‘kadınlık’ toplumsal cinsiyet kategorileridir. Toplumsal cinsiyet özelliklerinden bazı örnekler ise şunlardır:

- Çoğu ülkede kadınlar erkeklerden daha az para kazanır.
- Dünyanın çoğu ülkesinde kadınlar erkeklerden daha fazla ev işi yaparlar.

- Çocuk bakımından daha çok kadınlar sorumludur.
- Çoğu ülkede güvenlik güçlerinin büyük kısmı erkeklerden oluşur.

Toplumsal cinsiyet özellikleri toplumdan topluma, kültürden kültüre değişkenlik gösterse dahi cinsiyetlere biçilen roller ve toplumda kadının durumu birçok anlamda benzerlik göstermektedir. Bebeklikten hatta anne rahminde cinsiyeti belli olduğunda, erkek ve kız çocuklarına atfedilen roller bütün hayatları boyu sürmektedir. Mavi-pembe renk seçimleri, kız çocuklarına narin çiçek isimleri verilirken erkek çocuklara cesaretli olduklarını düşündüren isimler verilmesi ve oyuncak seçimi bütün bu toplumsal cinsiyet algılarına göre belirlenmektedir.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin çok da basit olmadığını kabul etmeliyiz. Her birey tamamen burada belirtilen biyolojik temelde de olsa ‘erkek’ ya da ‘kadın’ olarak sınıflandırılmayabilir. ‘İnterseks’ bireyler yukarıdaki sınıflandırmaya girmezler. Doğu Michigan Üniversitesi Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans Danışma Merkezi interseks kavramını şöyle tanımlamıştır: “İnterseks bireyler kadın ya da erkek olarak tanımlanmak için gereken ‘standart’ olmayan ‘cinsiyet kromozomlara’, dış cinsel organlara ya da içsel üretim sistemine sahip olarak doğarlar.” İnterseks bireylerin varlığı yalnızca iki cinsiyet kategorisinin olmadığını ve cinsiyet konusundaki düşüncelerimizin (herkesi kadın ya da erkek kalıplarının içine sokmaya çalışmamızın) toplumsal olarak inşa edilmiş olduğunu gösterir.

Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılar

Bireylerde toplumsal cinsiyet kavramı, edinilen kalıp yargılarla yerleşir ve genellikle bu yargılar bireyin davranış, düşünüş boyutunda önemli etkilerde bulunurlar. Kalıp yargılar, bir grupta ilgili olarak bireylerin sahip olduğu bilgi, duygu ve düşüncelerin oluşturduğu yapılardır. Bireyler çoğu zaman fazla düşünmeden ya da araştırmadan kalıp yargılara göre hareket ederler. Kalıp yargılar bireyleri belli şekilde davranmaya iten bilişsel yapılardır, öğrenilmiş kalıp yargılar bireyler tarafından kolayca kabul edilir ve uygulanır. Özellikle bireyler hoşnut olmadıkları kişi, durum ve olaylar karşısında çok daha çabuk kalıp yargılarını devreye sokarlar (Çelik, 2008: 19).

Kadınlara ya da erkeklere atfedilen özellikler üzerimize yapışır ve çoğu zaman nedeni ve nasılımı düşünmeyiz. “Kadın kadının kurdudur” gibi kalıp yargı cümlelerle sık sık karşılaşırız.

Bu cümlenin altında yatan en büyük nedenlerden biri kadınların ve erkeklerin farklı kalıplarla yetiştirilmesidir. Erkeklerin çocukluğundan itibaren oynadıkları oyunları düşündüğümüzde karşımıza hep takım oyunları (futbol, basketbol vb.) çıkar, kadınlar ise çocukluktan itibaren hep bir kıyas ile büyütülür.

Toplumsal Cinsiyet Roller

Rol kavramı bireyin belirli bir yapı içinde belirli kalıplara göre hareket etmesini ifade eder. Toplum bireylere farklı roller öğretir ve sosyal yapı içinde çok sayıda insan bu çeşitli rollere uygun yaşar.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına ve rollerine örnek vermek gerekirse kadınlardan beklenen daha çok çocukları, eşleri, evleri ile ilgilenmeleri, ev işleri yapmaları, duygusal yönlerden naif, sakin, fedakâr, duyarlı vb. davranışları sergilemeleridir. Buna karşılık erkeklerden beklenen daha çok çocuklarının, eşlerinin ve evlerinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaları, ailelerini koruyup kollamaları, duygusal açıdan güçlü, özverili, çalışkan vb. olmalarıdır.

Toplumsal cinsiyet rollerini yaşamak hem kadın hem de erkek açısından zorlayıcı bir yapı oluşturur. Kadınlar “iyi anne”, “iyi bir eş” olmak zorundadır, ev ekonomisinden anlamaları gerekir, çocuğun eğitiminden sorumlu kişidir, aile içi ilişkilerde dengeleyici olması beklenir, kendine iyi bakmalıdır. Erkeklerden ise her zaman güçlü olması beklenir, ağlamamaları gerekir, askere gitmelidir, evin geçimini sağlamaları gerekir.

Kadınlara ve erkeklere atfedilen nitelikler, onlar için öngörölmüş kalıp tipler, yalnızca farklı değillerdir, aynı zamanda da değer yargıları içerirler. Farklılık eşitsizlikle birlikte yürüdüğü için, cinsiyet farklılıkları yalnızca hayatı zenginleştiren bir çeşitlenme olarak düşünülemez, çünkü kadın ve erkeklere atfedilen nitelikler yalnızca onların kendilerine ve birbirlerine bakışlarını değil, aynı zamanda yaşamlarını, etkinliklerini de biçimlendirmektedir (Bora, 2008:7).

LGBTİ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks) Bireyler ve Toplumsal Cinsiyet

“Toplumsal cinsiyet” kavramıyla toplumsal cinsiyet rolleri ya da ifadeleri -belli bir zaman döneminde belli bir kültürde “erkeksi” ya da “kadınsı” kabul edilen davranış özellikleri-

kastedilir. Bu özellikler, saç şekli ve giyim stilinden, insanların konuşma ya da duygularını ifade etme tarzlarına kadar uzanabilir. “Toplumsal cinsiyet” kavramı, toplumsal cinsiyet kimliğini -erkek, kadın ya da transseksüel olarak kendimize dair içsel algımızı- ifade etmek için de kullanılabilir (KAOS GL, 2016)

Cinsel Yönelim: Belli bir cinsiyetteki bireye karşı süregelen duygusal, romantik ve cinsel çekimi ifade eder. Cinselliği oluşturan dört unsurdan biridir. Cinsellikle ilgili diğer üç unsur ise; biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet kimliği (erkek ya da kadın olmaya ilişkin psikolojik duyum) ve toplumsal cinsiyet rolüdür (eril ya da kadınsı davranışları belirleyen kültürel normlara uyum). Tanımlanmış üç cinsel yönelim ise; kişinin kendi cinsiyetinden birine yönelmesi eşcinsellik, kişinin karşı cinsiyetten birine yönelmesi heteroseksüellik, kişinin her iki cinsiyete de yönelmesi biseksüelliktir. Cinsel yönelim, duyguları ve kendilik kavramını içerdiği için cinsel davranıştan farklıdır. Bireyler davranışlarıyla cinsel yönelimlerini ifade edebilecekleri gibi bunun tersi de söz konusudur, yani davranışlarıyla cinsel yönelimlerini ifade etmeyebilirler.

Toplumsal Cinsiyete Dayalı İşbölümü

Cinsiyete dayalı işbölümü olarak da adlandırılan kavram toplumların kadınlar ve erkekler için farklı roller, aktiviteler ve sorumluluklar yüklemesidir. Bu işbölümü sonucu erkek işleri tam zamanlı, sosyal güvenceli, daha fazla gelir getiren, prestijli; kadın işleri ise ev emeğine dayanan, mevsimlik, yarı zamanlı, sosyal güvencesiz ve az gelir getiren olarak biçimlenmektedir.

Cinsiyete dayalı işbölümünde kadının asıl yeri evi kabul edilmesi, toplumsal yaşamda temel rolü de eş ve anne olarak tanımlanmıştır. Bu ise bir yandan kadınların çalışma yaşamına katılmalarının önünde engeller oluştururken bir yandan da işgücü piyasası içerisindeki konumlarının belirleyici olmuştur (KESK,2013).

Toplumsal cinsiyet rolleri meslek seçimlerini etkilemektedir. Kadınlar daha çok hizmet ve tarım sektöründe yer alırken erkeklerin iş alanları çok daha geniş olmaktadır. Kadınların bir inşaat işçisi ya da otobüs şoförü olmasının haber değeri taşıması toplum tarafından verili özelliklerin dışında olmalarının bir sonucudur. Dengesizliğin olduğu başka bir konu da ne tür bir ‘iş’e nakdi değer verildiği, yani bu ‘iş’in toplumsal bir değerinin olup olmadığıdır.

Geleneksel olarak ‘erkek’ işi ücretli olurken, ‘kadın’ işi ev içinde ücretsiz kalan ya da enformel sektörlerde yer alan işlerdir.

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, cinsiyet rollerinin ‘doğal’ ve değişmez, biyolojik varlığımıza bağlı şeyler olduğu varsayımına dayanır. Bu varsayım yanlıştır, çünkü cinsiyet rolleri hem zaman içinde hem de kültürden kültüre değişirler. Kadınlarla erkeklerin birbirlerinden farklı olmaları, basitçe bir ‘farklılık’ olarak yaşanmaz, aynı zamanda, eşitsizliğin ve ayrımcılığın meşrulaştırılması da bu farklılığa dayandırılır. Farklılık, genel geçer “kadınlık” ve “erkeklik” kalıplarının üretilmesi ve yeniden üretilmesiyle sürdürülür ve pekiştirilir. Ayrımcılık, bu kalıpların varlığını sürdüren en önemli araçlardan biridir (Bora, 2008:4).

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın birçok temel nedeni vardır: kültür, din, devlet yapısı, toplumsal değerler vb. Bu nedenler kadınlar ve erkekler arasında eşitsizliklere yol açmaktadır. Kadınların erkeklere göre eğitim seviyesinin daha düşük olması, sağlığa erişiminin az olması, siyasette yer alamamaları ve kadına yönelik şiddet ayrımcılığın sonuçlarını oluşturmaktadır.

Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi’nin (CEDAW) ilk maddesi ayrımcılığı “Kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet ve kısıtlama” olarak tanımlar.

Dünyanın her yanında engelli kadınlar hem cinsiyetleri hem de engelleri yüzünden çoklu ayrımcılığa maruz kalmaktadır. İş imkânlarından mahrum bırakılmakta, okullardan dışlanmakta, evliliğe ya da partnerliğe layık olmadıkları düşünülmektedir. Engelli kadın ve kız çocukları genellikle yoksulluktan kurtulmaları ve üretken ve tatmin edici hayatlar sürmelerini sağlamak için gerekli desteği (eğitim, istihdam, uygun genel sağlık hizmetleri gibi) alan son insanlardır. İstismara ve şiddete maruz kalma riskleri daha yüksektir ve bu vakalar sonucunda var olan engelleri kötüleşebilir ya da psikolojik travma gibi ikincil engeller ortaya çıkabilir.

Engelli kadınların ayrımcılığa uğramama ve eşitlik hakkı diğer bütün insan hakları meseleleriyle birbirine bağlıdır. Engelli kadınlar ayrımcı ve eşitsiz muamele gördüklerinde diğer haklarından da tam olarak yararlanamazlar (İnsan Hakları Evet, 2007).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ayrımcılığın bir sonucudur. Toplum içinde bağımsız yaşama hakkının ihlalleri sıklıkla diğer hakların ihlal edilmesine de yol açmaktadır. Örneğin, engelli kadınları tecrit edilmiş ortamlarda yaşamaya mecbur etmek, onları sosyal, kültürel ve siyasi yaşama tam olarak katılma olanağından yoksun bırakır. Eğitim, istihdam/çalışma yaşamı, sağlık, siyasete ve karar mekanizmalara katılım eşitsizliğin görünür olduğu alanlardır.

Eğitim

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin önündeki engellerin kaldırılması uluslararası öncelikler arasında yer almaktadır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW, md. 10) taraf devletlerin, eğitim alanında kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını güvenceye almak üzere, gerekli tüm önlemleri almasını gerekli kılar. Kadınların eğitimi, Pekin Eylem Platformu'nun, kadının ilerlemesi ve güçlendirilmesi için hükümetlerin, uluslararası toplulukların ve sivil toplumun öncelikle harekete geçmesini gerekli gördüğü 12 kritik alandan biridir.

Hem cinsiyete hem engelliliğe dayalı ayrımcılığın birleşimi engelli kadın ve kız çocuklarının düşük okuryazarlık ve okula gitme oranıyla sonuçlanıyor. Kızlarının hayatta çok az imkânı olacağını düşünen ebeveynler de onları okula göndermek için sebep göremeyebiliyor. Engelli kadınların %54,9'u okuryazar değil, %16,5'i ilkokul, %7,1'i ilköğretim-ortaöğretim ve dengi, %4,7'si üniversite ve üstü mezundur (Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010). 2002 yılında yayınlanan istatistiklerde (TÜİK) de okuma yazma bilmeyen engelli kadınlar ile engelli erkekler arasındaki oransal fark %25 olarak hesaplanmaktadır. Aradan geçen 13 yılda durumun engelli kadın ve kız çocuklarının lehine değişmediği ortadadır.

2014 sınav başvurularına YGS ve LYS bazında baktığımızda ise engeli kadın adayların sayısı, engelli erkek adayların sayısından oldukça geride kalmaktadır (YGS için K:2.017, E: 3.361 ve LYS için K: 674, E= 857) (Engelli Hakları İzleme Raporu, 2014).

İstihdam/Çalışma Yaşamı

Türkiye’de işgücü piyasası cinsiyetçi bir yapıya sahiptir. Aynı noktada Türkiye’deki sosyokültürel faktörler yani toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü ve bu işbölümü üzerinde şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadınlar ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu görülmektedir. Kadının ev içi sorumlulukları formel işgücü piyasasına katılımı konusunda engel teşkil etmektedir.

Engelli kadınlar işgücü piyasasında engelli erkeklerden daha düşük ücretlerle katılmaktadır. Engelli kadınların mesleki rehabilitasyon almaları veya işgücü piyasası programlarına katılmaları daha az olasıdır. Emek piyasası engelli kadınlara yeterince yer vermemektedir. Birleşmiş Milletler’e göre dünyadaki engelli kadınların sadece dörtte biri iş gücüne dâhildir. İş bulma ihtimalleri engelli erkeklerinkinin yarısı kadardır. Engelli çalışanların iş yerinde tacize uğraması da çok yaygın görülen bir durum ve önyargılar zihinsel engel gibi “gizli engelleri” olan insanlara karşı çok daha güçlüdür. Her yerde hissedilen cehalet potansiyel işverenleri, engelli kadınların işin gereklerini yerine getiremeyecekleri ya da makul düzenlemelerin kapsamlı ve pahalı olacağı düşüncesiyle onları baştan reddetmeye itiyor. Gelişmekte olan ülkelerde engelli kadınların işsizlik oranı neredeyse % 100 (Human Rights Watch, 2006).

İŞKUR 2014 istatistiklerine göre 36.165 engelli memurun 7.981’i engelli kadın. İşe yerleştirmede kadın-erkek arasındaki eşitsizlik, hem 2013 hem de 2014 yılı için geçerli görünmektedir. Her iki yıl için de ortalama işe yerleştirilen her 5 erkeğe karşın sadece bir kadın istihdam olanağı bulmaktadır.

Dünyada engelli kadın özelinde erişilmiş herhangi bir istihdam kotası bulunmamaktadır, bu da engelli kadınları istihdam konusunda dezavantajlı konuma sokmaktadır. İspanya’da engelli istihdamındaki toplam kota %7’dir, bunun %2lik kısmı psiko-sosyal engelliler ve zihinsel engelli kişiler için ayrılmıştır. Bu engelli gruplarının istihdamı açısından dünyadaki iyi örnekler arasındadır.

Öte yandan engelli kadınının eğitim oranı artsa da iş hayatında bazı meslek gruplarında istihdam edilme yönünde bir gettolaşma vardır. Eğitim durumuna göre istihdam edilememe durumu söz konusu. Meslek alanlarına bakılmaksızın santral operatörlüğü, büro hizmetleri

istatistiklere göre engelli kadınların en çok istihdam edildiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sağlık

BMEHS'nin 25. maddesi düzenlemesine göre sözleşmeye taraf devletler, parasız veya karşılanabilir bir maliyetle, cinsiyete duyarlı, diğerleriyle eşit fırsatlarla ve kalitede, mümkün olduğunca kişilerin yaşadıkları yerlerde, rehabilitasyon ve engellilerin engelleri nedeniyle ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerini karşılamakla yükümlüdür.

Engelli kadınların çoğu cinsel ve üreme sağlıkları hakkında söz sahibi olamamaktadır. Engelli kadınların yaşam hakkından yararlanmaları, diğer insan haklarından yararlanmalarıyla ayrılmaz bir ilişki içindedir. Örneğin, bir engelli kadının sağlık veya rehabilitasyon hizmetine erişimi yoksa yaşam hakkı da tehdit altında olabilir.

Eğitim ve standartlar yoluyla, sağlık çalışanlarının engelli kadınlara diğer insanlara verdikleriyle aynı kalitede hizmet vermeleri sağlanmalıdır. Türkiye'de bedensel engelli kadınların jinekolojik muayenehanelerinde yaşadıkları sorunlar gibi engel türlerine göre çeşitlenen sağlık hakkına erişimde sorunlar yaşanmaktadır.

Siyasete ve Karar Mekanizmalarına Katılım

Kadınlar TBMM'deki 550 koltuktan 81'ine, 23 bakanlıktan 2'sine, 30 büyükşehir belediye başkanlığından 3'üne, 51 il belediye başkanlığından 1'ine, başbakan yardımcılıklarından "hiçbirine" sahiptir (KA-DER, 2016). Engelli kadınlar açısından düşünüldüğünde ise TBMM'de sadece 2 engelli kadına rastlarız, diğer karar alma mekanizmalarında ise engelli kadının izi dahi yoktur. BMEHS, engelli bireylerin politika ve programların karar alma süreçlerine etkin olarak katılabilmeleri gerektiğine vurgu yapar.

Toplumsal Cinsiyet Anaakımlaştırması

Cinsiyete dayalı işbölümü, kadınlarla erkekleri farklılaştırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal kaynaklara erişimlerini de etkiler ve eşitsiz kılar. Bu eşitsizlik, cinsiyete dayalı çeşitli ayrımcılık ve engellemelerle güçlenir, sadece kadınların değil, bütün toplumun ekonomik, siyasal, kültürel gelişmesi önünde ciddi bir engel haline gelir. Toplumsal cinsiyet anaakımlaştırması işte bu engellerin farkında olarak, cinsiyet eşitsizliklerinin toplumsal

kalkınma ve demokratikleşmeye ket vurduğu düşüncesiyle, yapılan her türlü plan, program ve projede cinsiyeti dikkate almak anlamına gelir. Bu anlamda, toplumsal cinsiyet anaakımlaştırmasını durağan bir kavram değil, bir strateji olarak düşünmek daha doğru olacaktır (Üstün, 2011: 9).

Toplumsal cinsiyet anaakımlaştırma politikaları, kadınların sosyal hayata katılımlarının güçlenmesi için önlemler alınması gerekliliğini savunur. Kamu plan ve programlarında toplumsal cinsiyete dayalı bütçelemenin önemi üzerinde durur.

Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı

Toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip olmak, toplumsal cinsiyetin inşasına ilişkin önyargılardan dolayı kadınlara ve erkeklere getirilen sınırlamaları anlamak demektir. Bunu sağlamak için kadın örgütleri başta olmak üzere birçok sivil toplum örgütü toplumsal cinsiyet atölye çalışmaları düzenlemektedir. Toplumsal cinsiyet atölye çalışmalarının amacı katılımcıların toplumsal cinsiyet konusunda farkındalık kazanmaları sürecine yardımcı olmak ve katılımcıların farkındalıklarını davranış ve eylemleri ile göstermelerini sağlayarak beraber öğrenme sürecini geliştirmektir.

Kaynaklar

- Aile, T. C., and Sosyal Politikalar Bakanlığı-TÜİK(2010= "Özrlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması
- Bora, A. (2008). STK'lar İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi, STGM, Ankara
- Çelik, Ö. (2008). Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerin Benimsenmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Hakları Gerçeğe Dönüştürmek - Toplumsal Cinsiyet Farkındalığının Arttırılmasına Yönelik Atölye Çalışmaları Kitapçığı, Uluslararası Af Örgütü
- İnsan Hakları.Evet! (2007). Engelli Haklarına Dair Eylem ve Savunuculuk, Minnesota İnsan Hakları Kaynak Merkezi, çev: İnsan Hakları Ortak Platformu, Minneapolis
- İŞKUR. <http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop> (erişim tarihi: 07.03.2016)
- KA-DER. <http://www.ka-der.org.tr/tr-TR/>(erişim tarihi: 07.03.2016)
- Kadın Dayanışma Vakfı. <http://www.kadindayanismavakfi.org.tr> , (erişim tarihi: 28.02.2016)
- KAOS GL (2015).Sözlük. <http://www.kaosglderneği.org/belge.php?id=sozluk>(erişim tarihi: 28.02.2016)
- KESK. <http://www.kesk.org.tr/kesk.asp?sayfa=kadinyaz:&id=29>, erişim tarihi: 15.02.2016
- Lord,J., Guernsey K., Balfe J ve Karr V. (2007). İnsan Haklar.EVET!, İnsan Hakları Kaynak Merkezi, Minnesota Üniversitesi
- Üstün, İ. (2011). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hesaba Katabiliyor muyuz? STGM, Ankara
- TOHAD Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014 (2015)
- Toplumsal Cinsiyet Konu(şma)ları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi Kitapları – No: 2, Çev: Şehnaz Kıymaz Bahçeci, İstanbul 2014
- Women and Girls with Disabilities (2006) Human Rights Watch. <http://hrw.org/women/disabled.html> (erişim tarihi: 28.02.2016)

KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Kadına Yönelik Şiddet Nedir?

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) kadına yönelik şiddeti bir insan hakları ihlali ve ayrımcılık olarak kabul etmektedir. Sözleşme, bazı kadın ya da kız çocuğu gruplarının şiddet görme ihtimallerinin çoğu zaman daha fazla olduğunu kabul etmekte ve bu kesimin özel ihtiyaçlarının göz önüne alınmasının sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Şiddet, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de engelli kadınlar ve kız çocuklarının yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen, başta ekonomik ve sosyal haklar olmak üzere temel hak ve özgürlüklerini ihlal eden ve bu haklara erişimlerini engelleyen en önemli nedenler arasındadır. Engelli kadın ve kız çocuklarına uygulanan şiddet görünür değildir. Bununla birlikte şiddetin önlenmesi noktasında da hiçbir politika geliştirilmemektedir. Bugüne kadar -sayısı yetersiz de olsa- ‘engellilik’ konusunda yapılan araştırmalarda, genellikle engelli kadınların toplumsal yaşama katılımları ve eğitim, istihdam, sağlık gibi en temel insan haklarına erişmek konusunda çoklu ayrımcılığa uğradıklarına dair verilere ve tespitlere yer verilmiştir. Ancak engelli kadınlara yönelik şiddet ile ilgili veriler bilinmemekte ve konu ile ilgili önleyici-koruyucu çalışmalar yapılmamaktadır.

“Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet” araştırmasına (2014) göre ise kadınların %36’sı yaşamının herhangi bir döneminde eşi veya birlikte olduğu erkek(ler)den fiziksel şiddet görmüştür ve son 12 ayda kadınların eşlerinden şiddet görme sıklığı %8’dir. Kadınların %12’si cinsel şiddete, %38’si fiziksel ve/veya cinsel şiddete, %43,9’u duygusal şiddete maruz kalmıştır. Yapılan bu son kapsamlı araştırmada engelli kadınlara uygulanan şiddet ile ilgili herhangi bir çalışma ve veri bulunmamaktadır.

Kadına yönelik şiddet kadınların fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik olarak zarar görmeleri, zarar görmeleri ile sonuçlanması muhtemel hareketlerle özgürlüklerinin keyfi olarak sınırlandırılması, tehdit ve baskıyı içeren özel ya da kamusal alanda gerçekleşmiş olan her türlü tutum ve davranış olarak tanımlanabilir.

Kadına yönelik şiddetin en önde gelen nedeni toplumun erkek egemen yapısıdır. Erkek egemen siyasal, toplumsal ve ekonomik yapılar aile içi şiddeti beslemekte ve kadınların

yardımlarını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla aile içinde kadına yönelik şiddeti üreten dinamikler yalnızca aile içinden değil, toplumun hukuksal, toplumsal, ekonomik, geleneksel, siyasal ve eğitimsel yapısı içindeki ayrımcı ve kadını erkeğe bağımlı kılan mekanizmalardan kaynaklanmaktadır. Kadına yönelik şiddet toplumsal yapılardan ve kültürden etkilenmekte; bazı durumlarda bu şiddet kültürel olarak meşru dahi görülmektedir (Kadın Çalışmaları Dergisi, 2008: 66-67).

Çalışmalar, cinsel sömürünün ve istismarın engelliler, özellikle de kadınlar ve kız çocuklar arasında yaygın bir olgu olduğunu göstermektedir. Çalışmalar, engelli kadınların % 50'sine yakınının çocukluk çağında yaşanan bir tür cinsel istismarı bildirdiklerini ve % 30'u kadarının da yetişkin yaşamlarında cinsel istismara maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır. Çoğu istismar vakası ihbar edilmemektedir ve bu nedenle bunların üstesinden gelinememektedir. İstismarlar çok sık olarak, engellilerin istismara maruz kalmayacakları düşünülen özel bir konutta veya bir kuruluştaki meydana gelmektedir (İnsan Hakları, Evet!, 2007: 81).

Kadına Yönelik Şiddet Türleri

Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet: Tokat atmak, tekmelemek, yumruklamak, hırpalamak, kolunu bükmek, boğazını sıkmak, bağlamak, saçını çekmek, kesici veya vurucu aletlerle yaralamak, kezzap veya kaynar suyla yakmak, vücudunda sigara söndürmek, ellerini ayaklarını ezmek, sakat bırakmak, işkence yapmak, sağlıksız koşullarda yaşamaya mecbur bırakmak, sağlık hizmetlerinden yararlanmasına engel olarak bedensel zarar görmesine neden olan eylemler fiziksel şiddettir (KSSGM, 2008:8).

Kadına Yönelik Psikolojik Şiddet: Kadına yönelik şiddet biçimleri arasında yer alan bir diğer şiddet türü ise psikolojik şiddettir. Kadına yönelik uygulanan bu şiddet türü son yıllarda uzmanlarca sıkça tartışılmakta ve üzerinde durulmaktadır. Bu şiddet türü her ne kadar bedensel olarak kadına zarar vermese de ruhsal olarak büyük zarar vermektedir. Kadınların kendilerini geliştirmesinde en büyük engel teşkil eden şiddet türüdür (İlkaracan ve Gülür, 1996: 25).

Bağırarak, korkutmak, küfür etmek, tehdit etmek, hakaret etmek, aile-akraba-komşu ve arkadaş ya da başkalarıyla görüşürmemek, eve kapatmak, başkalarının yanında küçük düşürmek, çocuklarından uzaklaştırmak, kıskançlık bahanesiyle sürekli kontrol altında

tutmak, başka kadınlarla kıyaslamak, kadının nasıl giyineceği, nereye gideceği, kimlerle görüşeceği konusunda baskı yapmak ve kısıtlamak, kadının kendini geliştirmesine, sosyal faaliyetlerde bulunmasına engel olmak, sürekli çirkin, kilolu, beceriksiz vs. olduğunu söylemek gibi eylemler psikolojik şiddettir.

Kadına Yönelik Cinsel Şiddet: Cinsel şiddet genellikle kadının hoşlanmadığı tarzda sözle taciz, şaka ve dokunmalarla başlamaktadır. Cinsel şiddete teşebbüs eden erkekler gerçekte kadını bir partner olarak görmezler. Bu nedenle de ihtiyacını ve doyumunu dikkate almazlar. Onlar için kadın bedeni cezalandırma objesidir. Erkek genellikle, şiddet uyguladığı kadına diğer birlikteliklerini abartarak anlatır. Amaç, kadına uyguladığı şiddetin kendi yetersizliğinden ya da eksikliğinden kaynaklandığına inandırmaktır. Cinsel şiddet her ne kadar önemli bir şiddet türü olarak algılanmasa da, cinsel şiddet olayının büyük bir bölümü fiziksel şiddet ve öldürme ile sonuçlanabilir ve ayrıca bu şiddet türü kadının ruhsal sağlığını da olumsuz yönde etkiler (Aktaş, 2006: 35-37).

Evli olduğu kişi bile olsa kadını istemediği yerde, istemediği zamanda ve istemediği biçimlerde cinsel ilişkiye zorlamak (tecavüz), başkalarıyla cinsel ilişkiye zorlamak, cinsel organlara zarar vermek, çocuk doğurmaya ya da doğurmamaya, kürtaja, enseste (akrabalar arası cinsel taciz ve tecavüz), fuhşa zorlamak, zorla evlendirmek, telefonla-mektupla ya da sözlü olarak cinsel içerikli rahatsızlık verici davranışlarda bulunmak gibi eylemler cinsel şiddettir (Bayraktar ve Düzel, 2005: 29-30).

Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet: Para vermemek veya kısıtlı para vermek, ailenin tasarrufları, gelir ve giderleri konusunda bilgi vermemek, kadının mallarını ve diğer gelirlerini elinden almak, çalışmasına izin vermemek, istemediği işte zorla çalıştırmak, çalışıyorsa iş hayatını olumsuz etkileyecek kısıtlamalar getirmek, aileyi ilgilendiren ekonomik konularda kadının fikrini almadan tek başına karar vermek gibi eylemler de ekonomik şiddettir.

Şiddetin Aşamaları

Şiddetin, şiddet mağdurları üzerindeki etkisini anlayabilmek için önce şiddetin hangi aşamalardan geçtiğini anlamak gerekir. Şiddet üç aşamalı bir döngüde gerçekleşir (Güneri, 1996: 90)

- Gerginliğin Tırmanması: Bu aşamada her iki taraf da gerginliğin farkındadır. Fakat olayları yatıştırabilmek için yapılabilecek bir şeyler vardır. Zaman içinde patlamaların arası azalır ve şiddet derecesi artmaya başlar. Her iki taraf da şiddetin yaşanmasını beklemektedirler.
- Şiddet Aşaması: Şiddetin yaşandığı aşamadır. İlişkide olan şiddet türü ne ise o gerçekleşir.
- Balayı Aşaması: Şiddet yaşandıktan sonra birkaç ilişkide şiddeti uygulayanın tavır değişikliğine girdiği görülür. Saldırgan, baskıcı ve zarar veren tutumunu bırakıp daha yumuşak, alttan alan ve özür dileyen bir tavır sergilemeye başlayabilmektedir. Bu değişme sözleri samimi istekler belirtebilse de uzun vadede şiddeti uygulayan sorumluluk üstlenmedikçe ve yeni davranış biçimleri öğrenmedikçe 'tutulmayan sözler' olarak kalmaktadır.

Ensest

Aile içinde gerçekleşen ve daha çok çocuklara yönelik olarak (çocukluk dönemi cinsel istismarı) olarak görülen bir başka şiddet türü de ensesttir. Latince bir sözcük olan ensest kirletmek, kirlenmek ve lekelenmek anlamlarına gelmektedir.

İki farklı tanımla açıklanabilecek ensest için ilkin aralarındaki kan bağı ya da akrabalık ilişkisi nedeni ile hukuken evlenmeleri yasaklanmış kişiler arasındaki her türlü cinsel ilişki tanımı yapılabilirken ikinci olarak günümüzde daha çok tercih edilen bir başka tanım ise ensesti yukarıda yer verilen kan bağı ve akrabalık ilişkisi sınırlarını genişleterek aralarında koruma, bakım ve gözetim ilişkisi bulunan taraflar arasında koruma, bakım ve gözetim yükümlülüğü altında bulunan bireye yönelen her türlü cinsel nitelikte davranış olarak ifade edilebilir.

Ensest eyleminde bulunanların %98'i erkektir. Yaş aralıkları ve farklı statü ve meslek gruplarına mensup çeşitli örnekler görmek mümkündür. Örneğin avukat, mimar, din görevlisi. Yapılan araştırmalar özellikle enseste uğrayan kız çocuklarının erkek çocuklara göre sayıca fazla olduğunu göstermektedir.

Ensestin yaşandığı ailelerde üç farklı anne modeli karşımıza çıkmaktadır. Bazı anneler durumu fark ettikleri andan itibaren çocuklarını yanlarına alarak ortak konuttan uzaklaşırken bazı anneler olayı fark etmelerine rağmen hiçbir şey olmamışçasına yaşamlarını sürdürmeye

devam etmekte, kimi durumlarda ise cinsel istismara uğrayan çocuk anne tarafından suçlanmaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki cinsel istismar çocuk dünyasında farklı ve karmaşık bir duygu ortamı yaratmaktadır. Bu nedenle çocuğu yakından gözlemlemek, içine kapanma, altına kaçırma, yaşına oranla aşırı cinsel davranışlar ve ifadeler kullanma, huzursuzluk, uyku düzensizliği, öğrenim yaşamında gerileme vb. durum fark edildiğinde bunun nedeninin anlaşılabilmesi için daha hassas davranmak ve bir pedagoğa görüşmek gerekir.

Çocuğa bedeninin özel olduğunu, kendisi istemediği sürece hiç kimsenin onun bedenine dokunamayacağı, kendisi istemediği halde böylesi bir davranışla karşılaşmışsa mutlaka güvendiği birisine -örneğin annesine- bunu aktarmasının iyi olacağını anlatılması gerekmektedir.

Şiddete Uğranılması Halinde Yapılması Gerekenler

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı tarafından hazırlanan aşağıdaki bilgiler bu konuda detaylı bilgi vermektedir:

- Şiddet yaşadığınızda bulunduğunuz yerdeki en yakın polis merkezine ya da jandarma karakoluna başvurarak yaşadığınız olayla ilgili tutanak tutturmalısınız.
- Ayrıca muayenenizin yapılabilmesi için bir sağlık kuruluşuna sevkiniz gerekir. Vücudunuzdaki izler kaybolmadan muayene olmak önem taşır. Bu nedenle tutanak yazılmadan önce hastaneye sevkinizin yapılması konusunda ısrarcı olun.
- Polis tarafından tutanak hazırlanırken yaşadığınız olayı ayrıntılı bir şekilde anlatın, yazılan tutanağı okumadan asla imzalamayın. Eğer anlatımlarınız polis tarafından tutanağa farklı veya eksik geçirilmişse düzeltilmesini isteyin ve ondan sonra imza atın. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında imzalanan protokol gereği tutanak tutmayan polisler hakkında cezai işlem uygulanır, tutanak tutmaması durumunda polise bunu hatırlatın ve görevini ihmal ettiğini söyleyin. Tutanağın polis memuru tarafından imzalı bir örneğini mutlaka kendiniz için alın.
- Karakol yerine bir dilekçeyle doğrudan Cumhuriyet Savcılığı'na da başvurmak mümkündür.
- Ayrıca şiddet uygulayan kişi eşiniz veya başka bir aile ferdiyse evden uzaklaştırılması için yine bir dilekçe ile Aile Mahkemesi'ne başvurabilirsiniz. Esasında durumu

öğrenen Cumhuriyet Savcısının da gerekli tedbirlerin alınması için kendiliğinden Aile Mahkemesi'ne başvurması gerekmektedir.

- İlk önce hastaneye gitmişseniz şikâyetinizi hastane polisine iletmeniz mümkündür. Şikâyetçi olmak konusunda henüz karar vermemiş bile olsanız, bir hastaneye başvurarak durumu hekiminizle paylaşabilir, muayenenizin yapıp durumunuzun kayıt altına alınmasını sağlayabilirsiniz. Hekimler hasta sırrını saklamakla yükümlüdürler.

Başvurabileceğiniz kuruluşlar

- Polis merkezleri, jandarma karakolları
- Sağlık kuruluşları
- Cumhuriyet Savcılığı
- Şiddet İzleme ve Önleme Merkezleri (ŞÖNİM)
- Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü
- Alo 183 (Aile, Kadın, Çocuk ve Özürlü Sosyal Hizmet Danışma Hattı)
- Belediyelerin Kadın Danışma Merkezleri
- Baroların Kadın Danışma Merkezleri ve Adli Yardım Kurulları
- Kadın örgütlenmeleri

Acil telefonlar

- Polis imdat – 155
- Jandarma - 156
- Ambulans -112
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı- 183

Şiddet görüyorsanız evinizi terk etmeden koruma talep edebilirsiniz

Şiddete uğradıysanız veya uğrama tehlikesi altında iseniz, şiddet uygulayan veya şiddet uygulama ihtimali bulunan kişilere karşı önleyici tedbirler alınmasını isteyebilir ve bu kişileri evden uzaklaştırabilirsiniz. Medeni halinize bakılmaksızın siz değil size şiddet uygulayan kişi veya kişiler evden uzaklaştırılır. 20 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6284 sayılı Ailenin Korunmasına ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun uyarınca şiddet uygulandığı anda polis, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde (acil durumlarda) mahkeme

veya mülki amir (Kaymakamlık-Valilik) kararı aramadan şiddete karşı tedbir almak durumundadır.

Şiddetin gerçekleştiği anlarda 6284 sayılı kanun gereğince hangi tedbirler alınabilir?

- Şiddete maruz kaldıysanız size ve çocuklarınıza uygun barınma yeri sağlanması,
- Hayati tehlikeniz varsa talebiniz üzerine veya resen, fiziki koruma sağlanması,
- Size şiddet uygulayan kişinin tehdit, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmasının önlenmesi,
- Şiddet uygulayan kişinin ortak konuttan veya bulunduğu yerden derhal uzaklaştırılması ve ortak konutun size tahsis edilmesinin sağlanması,
- Şiddet uygulayan kişinin size ve sizin bulunduğunuz konuta, okula ve işyerine yaklaşmamasının sağlanması,
- Şiddete uğramamış olsa bile yakınlarınıza, tanıklarınıza ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin haller saklı kalmak üzere çocuklarınıza yaklaşılmamasının sağlanması,
- Bu tedbirlerin polis tarafından alındığı tarihi takip eden ilk iş günü, ilgili makamda tedbirin devamını talep edebilirsiniz.

Aile Mahkemesi Hâkimleri şiddeti önlemek için ne tür tedbirler alınmasını sağlayabilir?

- Size şiddet uygulayan ile aynı yerde çalışıyorsanız şiddet uygulayanın işyerinin değiştirilmesini,
- Şiddet uygulayan ile evli iseniz müşterek yerleşim yerinin değiştirilmesini,
- Şiddet uygulayan ile evli iseniz ve evlilik birliğini sürdürdüğünüz konut üzerinde aile konutu şerhi yok ise bu ev üzerine doğrudan `aile konutu şerhi` konmasını talep edebilirsiniz.

Yeni yasa uyarınca, şiddet uygulayan veya uygulama tehlikesi bulunan kişilerden size yönelebilecek hayati bir tehlike mevcutsa ve alınan tüm bu tedbirler yeterli olmayacaksa 27.12. 2007 tarihli ve 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu`ndan yararlanarak, “kimlik ve ilgili diğer bütün belgelerinizin değiştirilmesini” Aile Mahkemesi Hâkimi`nden talep edebilirsiniz.

Önleyici tedbir de talep edebilirsiniz

Yeni yasa, şiddet uygulayana veya uygulama ihtimali olan bireylere karşı da önleyici tedbirler alınmasını da öngörüyor. Aile Mahkemesi'nden şiddet uygulayan veya şiddet uygulama ihtimali olan kişiler hakkında,

- Size yönelik şiddet tehdidi, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmamasını,
- Müşterek, ortak yaşadığınız konuttan veya bulunduğu yerden derhal uzaklaştırılmasını ve ortak konutun size tahsis edilmesini,
- Korunan kişilere, bu kişilerin buldukları konuta, okula ve işyerine yaklaşmamasını,
- Çocuklarınız ile ilgili görüşmelerin refakatçi eşliğinde yapılmasını, kişisel ilişkinin sınırlandırılmasını veya tümüyle kaldırılmasını,
- Size, çocuklarınıza, şiddete tanıklık eden kimselere yaklaşılmasını,
- Şahsi eşyalarınıza ve ev eşyalarınıza zarar verilmemesini,
- İletişim araçları ve sair araçlar ile sizi rahatsız etmemesini,
- Silahı varsa, silahını polise teslim etmesini,
- Size şiddet uygulayan kişi silah taşıması zorunlu olan bir kamu görevlisi ise, örneğin, polis veya güvenlik görevlisi ise, aynı şekilde silahını ilgili makamlara teslim etmesini,
- Alkol, uyuşturucu madde, uyarıcı madde kullanıyorsa, madde etkisi altındayken size ve çocuklarınıza yaklaşmamasını talep edebilirsiniz.
- Size şiddet uygulayan veya uygulama ihtimali olan kişinin bir sağlık kuruluşundan muayene ve tedavisinin sağlanmasını,
- Size şiddet uygulayan evin geçimini sağlayan veya katkıda bulunan kişi ise ve daha önceden verilmiş bir nafaka kararı mevcut değilse, tedbir nafakası verilmesini talep edebilirsiniz.

Yeni yasa hükmüne göre, bu tedbir kararlarını en çabuk ve en kolay ulaşılabileceğiniz yerin hâkiminden, mülki amirden (Kaymakamlık) veya polisten talep edebilirsiniz. Koruyucu tedbir kararlarının verilmesi için belge aranmaz. Ancak önleyici kararların alınması için üstü kapalı da olsa delil arama koşulu getirilmiştir. Bu nedenle telefon mesajı, e-mail gibi tüm

delilleri saklamayı ihmal etmeyin. Fiziksel şiddete uğradığınızda, size en yakın hastaneye veya aile hekiminize başvurarak darp raporu talep edin. 6284 sayılı yasa şiddet vakalarında davaların acil olarak çözüme kavuşturulmasını da öngörüyor, bu nedenle gecikmeksizin karar alınması talebinizi yineleyin.

Yasada belirtilen şiddet kavramı yalnızca fiziksel şiddeti değil ekonomik, sözel ve psikolojik şiddeti de kapsamaktadır. Örneğin, eşiniz size fiziksel şiddet uygulamıyor olsa bile size para vermemesi, artık yaşlandığınızı ve çekici olmadığınızı söyleyerek sizi aşağılaması, kendinize olan güveninizi sarsıcı sözler kullanması, hakaret etmesi psikolojik şiddete uğradığınız anlamına gelir. Bu tür sözel ya da duygusal şiddete uğradığınız durumlarda da bahsi geçen yasadaki yararlanmayı talep edebilirsiniz.

Engelli Kadına Yönelik Şiddet ile Mücadele

Engelli kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi ve etkin mücadele araçlarının geliştirilmesi amacıyla yapılan izleme çalışmasında tek referans kaynağı derneğimiz tarafından hazırlanan ‘2013-2014 Engelli Kadına Yönelik Şiddet İzleme Raporu’ olmuştur. Türkiye’de engelli kadına yönelik şiddetle ilgili görünürlük sağlamak yönünden ilk izleme çalışması olma özelliğini taşıyan raporda her yaşta ve her engel grubundan engelli kadının şiddet uygulayanların hedefi oldukları belirtilmiştir. Rapordaki verilere göre; Türkiye’de engelli kadınlar ne yazık ki hakları hakkında bilgi sahibi olamamakta, şiddet ihbar mekanizmalarına etkin biçimde erişememekte, polis ve adli mercilere ulaşamamakta, ihtiyaç duyduklarında ilgili makamlardan yasal yardım alamamakta, sığınma evlerinden yeterince faydalanamamaktadır.

Raporda 2013-2014 yıllarındaki medyada çıkan haberler taranmış, bu haberlerde engelli kadınlara yönelik şiddet vakalarının önemli bir kısmının bakım evi, huzur evi ve yatılı rehabilitasyon merkezi gibi kapalı kurumlarda gerçekleştiği tespit edilmiştir. Yazılan raporlara rağmen şiddetin kurumlarda hâlâ engellenemiyor olması kurumların yeterince denetlenemediğini göstermektedir. Ayrıca bazı vakalarda, mağdurlar dışarıda uğradıkları şiddet nedeniyle devlet koruması altına alınıp kurumlara yerleştirilebiliyorlar. Bu durumda şiddet üretilen bir kuruma yerleştirilen mağdur, sadece şiddet ortamını değiştirmiş olacak, ne yazık ki şiddete uğramaktan kaçınamayacaktır. Üstelik şiddete uğradığı bilinen mağdur şiddet ortamında daha fazla şiddete maruz kalma riski ile de karşı karşıyadır (ENKAD Genel

Yorum- BM Engelli Hakları Komitesi 2015).

Yine raporda incelenen medya verilerine göre özellikle zihinsel engelli kadınların sıklıkla şiddetin bilhassa da cinsel şiddetin mağduru oldukları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tespit edilen şiddet vakalarında, şiddet uygulayan kişi mağdurun çoğunlukla tanıdığı kişi ya da kişiler olmakta, hatta çoğu zaman aile fertlerinden birinin şiddeti uygulayan kişi olduğu görülmektedir.

Engelli kadınların özellikle tecavüz vakalarından sonra hamile kalması ve mahkeme kararı ile kürtaj edilmesi yine haberlerde sıklıkla rastlanan durumlardan biridir. Bu noktada, BMEHS'nin 17. maddesinde öngörülen kişisel bütünlüğün korunması ilkesinin hiçe sayıldığı, engelli kadınların beden bütünlüğünün korunmadığı hatta farklı kişi ve kurumlar tarafından yine ve yeniden ihlal edildiği ortaya çıkmaktadır.

ENGKAD'ın şiddet izleme çalışmasında medya haberleri önemli bir veri kaynağı olmuştur. Ancak medyada kullanılan dilin oldukça eril olması, özellikle cinsel şiddet haberlerinin âdeta pornografik detaylarla süslenerek mağduru yeniden mağdur edecek biçimde sunulması medya verilerinde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

Engelli kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında gerek şiddeti önlemede gerekse şiddete karşı korumada etkin ve verimli bir hizmet verilmesi için bu alanda çalışan kişilerin donanımının artırılması zaruri bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Engelli Kadına Yönelik Şiddet İzleme Raporu” Önerileri:

Türkiye'de engelli kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması için öncelikle bu sorunun görünür kılınması gerekmektedir. Türkiye'de engelli kadına yönelik şiddetin toplumun her kesiminde var olduğunu göstermek, bu konuda kamuoyu bilinci ve kamu politikası oluşturulmasına katkı sağlamak amacıyla yaptığımız bu çalışma sonucunda, yapılan bilgi edinme başvuruları, medya taraması, soru önergeleri ve ihlal bildirim formları ile sınırlı da olsa belgeleyebildiğimiz veriler ışığında; engelli kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasının;

- Engelli kadının şiddet ortamından uzaklaştırılması,

- Engelli kadının güçlendirilmesi,
- Engelli kadının şiddetten uzak bağımsız hayat kurması amaçları doğrultusunda yapılacak kısa-orta-uzun vadeli önlem ve planlamalar ile mümkün olacağı kanısındayız.

1-Engelli kadının şiddet ortamından uzaklaştırılmasına yönelik mekanizmaların yaygın ve erişilebilir olması:

Gerek mevzuat incelenirken gerekse de veriler değerlendirilirken raporun ilgili bölümlerinde sürekli tekrar ettiğimiz üzere, engelli kadının şiddet ortamından uzaklaştırılmasının ilk basamağı mutlaka erişilebilirlik sorununun çözülmesidir. Bu sorun, ancak fiziki erişilebilirliğin yanı sıra bilgiye erişilebilirliğin de sağlanması ile çözülebilir. Çünkü engelli kadın şiddetle mücadele mekanizmaları konusunda öncelikle bilgi sahibi olmalıdır. Şiddet gördüğünde başvurabileceği yerler, hakları gibi konularda erişilebilir bilgiye sahip olmayan birçok engelli kadın için şiddet kader olmaktadır.

Kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmaları ile ilgili, bilgiye erişilebilirliğin sağlanması konusunda;

- Konuya ilişkin her tür dokümanın kabartma yazı ile basılarak ve zihinsel engelli kadınlara uygun kolay okunabilir formatta (easy-to-read format) hazırlanarak, dağıtımının sağlanması,
- Radyo ve televizyonlarda yayınlanan kamu spotlarının sesli betimleme, işaret dili ve altyazı ile hazırlanması,
- İnternet sitelerinin salt metin sürümü desteği gibi önlemlerle görme engelli kadınlara, kolay okunabilir formatta yazılar ile zihinsel engelli kadınlara, videoların işaret dili, altyazı ve sesli betimleme ile desteklenerek işitme engelli ve görme engelli kadınlara uygun hale getirilmesi,
- Tüm ihbar hatlarının işitme engellilere göre uyarlanarak, SMS ile ihbar yapılmasının sağlanması,
- Kurumlarda kalan veya özel eğitim alan kadınlara, engel durumları gözetilerek hazırlanacak kitlerle kadına yönelik şiddet ve şiddetle mücadele mekanizmaları ile ilgili bilinçlendirme çalışmaları yapılması,
- Son olarak, engelli kadınlara yönelik yapılan erişilebilirlik çalışmaları hakkında

bilgilendirme yapılması gerekmektedir.

Kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmaları konusunda gerekli bilgiyle donatılan engelli kadının bu mekanizmaları kullanması için fiziki erişilebilirliğin de sağlanması gerekmektedir. ŞÖNİM, Emniyet, Jandarma, Adliyeler, Aile Sağlığı Merkezleri, Kadın Danışma Merkezleri gibi şiddet gören kadınların başvurabileceği yerler ile barınma talebi olan engelli kadınların kalacağı sığınakların fiziki erişilebilirliğinin sağlanması için;

- Fiziksel engelli kadınlara yönelik (TSE'nin TS 9111 numaralı standardına göre) rampa, asansör, engelli tuvaleti,
- Görme engelli kadınlara yönelik (TSE'nin TS ISO 23599/T1, TS ISO 23599 vb. standartları kapsamında) hissedilebilir zemin, asansörlerde sesli uyarı sistemi, mekânın kabartma krokisi,
- İşitme engelli kadınlara yönelik indüksiyon döngü-iyi duyma sisteminin kurulması, gibi özel önlemlerin alınması gerekmektedir.

2-Şiddet gören engelli kadınla ilk görüşmeyi yapan kişinin, engellilik, kadına yönelik şiddet ve travma eğitimi gibi konularda gerekli bilgiye sahip olması:

Emniyet, Jandarma, ŞÖNİM vb. yerlerde engelli kadınla görüşen kişinin mutlaka kadına yönelik şiddet yanında engellilik ve engelli hakları konularında gerekli eğitimleri almaları zorunludur. Zira özellikle engelli hakları konusunda bilgi sahibi olmayan kişinin şiddet gören kadını şiddet uygulayana teslim etmesi ya da her engelli kadına vesayet altındaymış gibi davranması sonucunda engelli kadın katmerli şiddete maruz kalabilmektedir. Özellikle, verilere bakıldığında da fark edileceği üzere, en çok şiddete maruz kalan zihinsel engelli kadınlar ile yapılacak görüşmelerde uzman desteği gerekebilmektedir. Yine aynı şekilde, işitme engelli kadınlar ile yapılacak görüşmelerde işaret dili tercümanının bulunması zorunludur. Görme engelli kadınlara, görüşmenin yapıldığı mekânın özellikleri ve görüşme yapılan ortamda kimlerin bulunduğu konularında sözlü bilgi verilmelidir.

3-Etkin bir şiddetle mücadele mekanizması kurulması için, engelli kadına yönelik şiddet ve toplumsal yaşamın her alanı ile ilgili engelli kadın öznesinde veri toplanması:

Kadına yönelik şiddet ile ilgili başvuru alan kurumların mutlaka engelli kadına yönelik şiddete ilişkin veri kaydı yapması gerekmektedir. Bu yönde toplanan verilerin doğru

okunması ise toplum içinde engelli kadın portresinin doğru çizilmesi ile mümkün olabilir. Bu sayede engelli kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasına ilişkin doğru eylem planı yapılabilir.

4-Engelli kadının güçlendirilmesi ve şiddet ortamından uzak bağımsız bir yaşam kurmasının sağlanması:

Engelli kadının güçlendirilmesi için, öncelikle toplumsal yaşam içerisinde engelli kadının görünür kılınması ve tüm hak ve özgürlükleri tam ve eşit olarak kullanmasının sağlanması gerekmektedir. Bu durum ise, gerek uluslararası gerekse de ulusal mevzuatla düzenlenen engelli haklarının uygulamada gerçekleştirilmesi ile mümkün olabilir. Engelli kadına yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması ile sağlık, toplumsal yaşama katılım, eğitim ve istihdam gibi haklardan tam ve eşit faydalanan engelli kadın kendi yaşamını bağımsız olarak kurma konusunda daha güçlü olacaktır.

Yine, şiddet ortamından uzaklaşan engelli kadının bağımsız yaşamını kurması konusunda alınması gereken özel önlemler bulunmaktadır. Özellikle, eğitim, barınma ve istihdam konularında zaten çoklu ayrımcılığa maruz kalan engelli kadın şiddet ortamından uzaklaştıktan sonra özel olarak desteklenmelidir. Kadına yönelik şiddet ile mücadele ile ilgili mevzuatta barınma ya da ekonomik konularda düzenlenen bazı önlemlerin engelli kadınlar için farklı sürelerde veya tutarlarda düzenlenmesi gerekmektedir

Özellikle, hem kamu sektörü hem de özel işyerlerinde çalışanlarda engelli kadın kotası konulmalıdır. Böylece engelli kadının bağımsız yaşamını kurması için gerekli ekonomik kaynağın kendisi tarafından karşılanmasına katkı sunulmuş olacaktır. Yine, 2022 sayılı kanun ile ağır engelliler için verilen evde bakım aylığının engelliye bakan kişiye değil de engellinin kendisine bağlanması halinde, engelli şiddet görse bile şiddet sonrası bu aylık ile kendisine bakacak kişiyi istihdam edebileceğinden şiddet ortamından uzaklaşması kolaylaşacaktır.

5- Kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesi:

Kadın ve engelli alanında çalışan kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları ile mutlak bir işbirliği içinde olmak şiddetin ortadan kaldırılması için önemli bir ilkedir. Çünkü engelli kadın şiddet görmesinden başlayarak, şiddet ortamından uzaklaşması ve bağımsız bir hayat

kurması aşamalarında kurumlar arası işbirliğinin sağlanamaması durumunda ikinci bir ihlale maruz kalabilir.

Öte yandan, BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 33. maddesine göre, taraf devletler başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumu denetim sürecine tam katılımını taahhüt eder. Bu noktadan baktığımızda, kurumlar arası işbirliği aslında bir tercih değil zorunluluktur. Kamu ve sivil toplum kuruluşları arasında yapılacak işbirlikleri, BMEHS'nin de belirttiği gibi bağımsız denetim mekanizmalarının oluşmasına imkân sağlayacak ve kurumların işleyişini daha şeffaf hale getirecektir. Ayrıca kurumlar arası bilgi paylaşımını ve karşılıklı öğrenme sürecini destekleyecektir.

6- Savunuculuk ve kampanyalar yapılması:

Türkiye'de engelli kadınlar "Biz de varız" dedikleri gündün bu yana toplum içinde görünür olma mücadeleleri başlamıştır. Hem kadın hem de engelli temelli çoklu alanda yürütülen bu mücadelede, kimi zaman engelli erkekler ile kimi zamansa engelsiz kadınlar ile mücadele alanları kesişmiştir. Bu kesişmeler sonunda, savunuculuk yapmanın ve kampanyalar örgütlemenin engelli kadın özneline yaşanan sorunların çözümü için mutlak bir gerçek olduğu görülmektedir.

7- Kadın örgütlerinin gündemlerine konunun taşınması:

Kadın örgütleri içinde engelli kadın farkındalığı yaratılarak bazı alanlarda ve özellikle şiddetle mücadelede engelli kadın özneline özel önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmalıdır.

8- Engelli kadın örgütlenmesinin güçlendirilmesi:

Örgütlülük, mücadele başarısının anahtarıdır. Bu nedenle, engelli kadınlar, farklılıklarını gözeterek ama ayrışmadan örgütlenmelidir. Ancak bu sayede engelli kadına yönelik ayrımcılığın ve şiddetin ortadan kaldırılmasına yönelik sonuç elde edilebilir.

Sonuç olarak, engelli kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasının temelinde ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve engelli kadının görünür kılınması yatmaktadır. Bu durum ise, ancak ve ancak ayrımcılık ve kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasına dair uluslararası ve ulusal mevzuatın engelli kadın perspektifi ile okunması sonucunda gerçekleşebilir.

Kaynaklar

- Çelik, Özlem, “Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerin Benimsenmesi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008
- Engelli Kadın Derneği Taslak Genel Yorum Madde 6: Engelli Kadınlar (2015)
<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GCWomen.aspx> (erişim tarihi: 24.02.2016)
- İnsan Hakları.Evet! Engelli Haklarına Dair Eylem ve Savunuculuk, Minnesota İnsan Hakları Kaynak Merkezi, çev: İnsan Hakları Ortak Platformu, Minneapolis 2007
- Kadın Çalışmaları Dergisi, 2008
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet (2009). Ankara
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, <http://www.morcati.org.tr/tr/8-mor-cati-kadin-siginagi-vakfi/3-siddete-ugradiginizda> (erişim tarihi: 15.02.2016)
- Türkiye'de Engelli Kadına Yönelik Şiddet Raporu (2015), Engelli Kadın Derneği, Ankara
- Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2015). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü-KSGMM, Ankara
- Yörük, Şevde, “Kadına Yönelik Şiddet: Antalya Örneği”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2010

Engelli kadın ve kız çocuklarının her türlü ayrımcılıktan, sömürüden uzak, eşit ve özgür bir yaşama sahip olması için....

ENGELLİ KADIN DERNEĞİ
Mesrutiyet Mh. Atatürk Biv.
No: 105/515 Kızılay, Çankaya-ANKARA
Tel: 0549 3623150
Faks: 0312 3623150
www.engellikadin.org
engellikadindermegi@gmail.com